

■ **AKTUALNO** Na pobudo ZZB NOB Slovenije in združenja VZPI-ANPI

Poklon pobitim talcem v Gramozni jami

To, česar še ni naredila uradna Italija, sta naredila predsednika ZZB NOB Slovenije Marijan Križman (desno) in predsednik italijanskega partizanskega združenja VZPI - ANPI, Gianfranco Pagliarulo (levo). Foto: Sandor Tence, Primorski dnevnik

Predsednika ZZB NOB Slovenije Marijan Križman in italijanskega partizanskega združenja VZPI - ANPI Gianfranco Pagliarulo sta 13. decembra položila skupni venec v spomin talcem, ki so jih italijanski okupatorji med okupacijo Slovenije ustrelili v Gramozni jami v Ljubljani. Spominska slovesnost je potekala ob navzočnosti častne garde Slovenske vojske, venec k spomeniku pa je položil tudi župan Mestne občine Ljubljana, Zoran Janković.

Gianfranco Pagliarulo je obžaloval, da nihče od uradnih zastopnikov italijanske države ali vlade še ni bil v Gramozni jami. Razloge za to veliko zamudo je treba po njegovem pripisati dejstvu, da Italija še

ni popolnoma obračunala s fašizmom, da ne govorimo o njegovih zločinih v okupiranih državah med drugo svetovno vojno. Predsednik VZPI - ANPI se ne boji toliko fašizma, ki je sicer na pohodu, kakor naraščajočega zgodovinskega revizionizma. Slednji oprošča krivcem za fašizem, obsoja pa njegove nedolžne žrtve.

Delegacija VZPI - ANPI je v spremstvu predsednika ZZB Marjana Križmana ob prihodu v Slovenijo obiskala tudi Marezige in se ob stoti obletnici prvih uporov proti fašizmu pri tamkajšnjem spomeniku poklonila žrtvam. Obisk je plod sodelovanja obeh borčevskih organizacij, ki temelji že na predvojnem skupnem uporu proti fašiz-

mu in nato skupnem boju jugoslovanskih in italijanskih partizanov. Prijateljske odnose sta združenja vnovič potrdili leta 2018 v Ogleju s podpisom Dogovora o prijateljstvu in sodelovanju. To prijateljsko sodelovanje že vse skozi skrbno gojijo obmejne organizacije obeh združenj.

Oba dogodka, v Marezigh in Gramozni jami, sta bila časovno, vsebinsko in simbolno povezana tudi s slovesnostjo dan prej v Bazovici, ki jo je pripravil VZPI - ANPI v sodelovanju z ZZB NOB Slovenije ob 80. obletnici drugega tržaškega procesa in usmrtni Pinke Tomažiča in tovarišev.

S. B.

■ **AKTUALNO** S topovi in mitraljezi nad partizanske položaje

V Dražgošah pobili 41 vaščanov

Martin Premk

Dražgoška bitka je bila sklep »gorenjske vstaje«, ki jo je pripravilo partizansko vodstvo. Po napadu Cankarjevega bataljona na vod nemške policije v Rovtu v Selški dolini 12. decembra 1941, v katerem je padlo 45 policistov, je med ljudmi zavladalo navdušenje. Zaradi umika nemške vojske pred Moskvo so pričakovali tudi poraz Nemčije in hiter konec vojne. Cankarjevemu bataljonu se je takrat pridružila

V Dražgošah leta 1942

NADALJEVANJE NA STRANI 2

■ **TEMA MESECA**

Demokracija se mora vrniti v našo domovino

Marijan Križman
predsednik ZZB NOB Slovenije

Tovarišice in tovariši, dragi bralci Svobodne besede.

Kljub pandemiji covida-19 smo na iztekajoče se leto lahko ponosni, saj smo kljub omejitvam opravili pomembne korake pri našem poslanstvu. Ob 80. obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda je predsedstvo ZZB za vrednote NOB Slovenije sprejelo posebno spomenico, s katero poziva svoje članstvo in širšo slovensko javnost k spoštovanju temeljnih človekovih pravic in vrednot upora, svobode, solidarnosti in enakopravnosti.

Predsednik vlade Republike Slovenije in predsednik države pa sta dan upora proti okupatorju proslavila na Mali gori ob branju Balantičevih pesmi. Obenem je v državnem zboru potekala razprava o uvedbi novega praznika upora proti okupatorju, ki naj bi bil 13. maja, ko je takratna okupatorska vojska s pomočjo domačih izdajalcev pobila tigrovce. Tako bi Janševa vlada zasenčila OF oziroma jo obšla in spremenila zgodovino slovenskega naroda. Ta nizkotni in podli poskus ni uspel tudi zaradi našega obiska poslanskih skupin. Poslanci so ta zakon zavrnil, če v pristojnem delovnem telesu državnega zbora.

Več tisoč ljudi iz vse Slovenije, predvsem članov Zveze borcev, je 9. maja na Prešernovem trgu v Ljubljani počastilo mednarodni dan zmage nad nacizmom in fašizmom, ko se je v Evropi pred 76 leti končala druga svetovna vojna. Po prireditvi sem od policije prejel dve ovadbi, ki sta bili preko našega odvetnika v postopku ustavljeni. Kaj pa naj bi počeli člani Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije ob dnevu zmage nad fašizmom in nacizmom, sem vprašal policijskega zasliševalca.

Na Sv. Urhu smo v urejeno mežnarijo vrnili razstavo, ki spominja in opominja na zločinska dejanja domobrancev nad slovenskim narodom, ko se je ta uprl okupatorju in domačim izdajalcem. Slavnostni govornik, žal letos umrl dr. Ljubo Bavcon, je med drugim dejal, da je državljanska pomiritev mogoča, če bodo nekdanji domobranci, njihovi nasledniki in vodstvo slovenske katoliške cerkve zmogli priznati in

s pravimi izrazi označiti svoja medvojna ravnanja, tako kot je to storila partizanska stran. V nasprotnem primeru razcepljenosti slovenskega naroda še dolgo ne bo konec, saj je njegovo prihodnost mogoče graditi le na postulatih demokratične pravne države, ki svojo moč in legitimnost črpa iz vrednot človekovega dostojanstva, njegovih državljanjskih pravic.

Na mednarodnem področju bomo nadaljevali intenzivno delovanje, ki je v iztekajočem se letu dobilo še dodatne spodbudne razsežnosti. Sodelovali bomo v dejavnostih za upiranje neofašizmu, ki se pojavlja v različnih preoblikah v mednarodnem okolju, in pri krepitvi mednarodne protifašistične podlage sodelovanja borčevskih, protifašističnih in drugih demokratičnih organizacij in gibanj. Zadnji naši obiski in srečanja s sorodnimi organizacijami so pomenili pomembne korake v tej smeri. Zato bomo še okrepili naše sodelovanje z ANPI - VZPI Italije. Njena delegacija na čelu s predsednikom se je kot prva uradna delegacija iz Italije v okviru svojega obiska v Sloveniji v tem mesecu s položitvijo venec v Marezigh in ljubljanski Gramozni jami poklonila spominu na žrtve fašizma v Sloveniji in poudarila odgovornost fašistične Italije za napad na takratno Jugoslavijo.

Z italijanskimi prijatelji bomo okrepili naše skupno delovanje v okviru EU, še posebej na šolskem področju. Z že pripravljenim prispevkom za platformo Konference o prihodnosti Evrope/EU se bomo zavzeli, da se v sklepih tega širokega demokratičnega foruma jasno poudari, da sta protifašizem in protinacizem bila in morata ostati nepogrešljiv del temeljev in delovanja EU in odnosov v Evropi. Tudi zato smo za prihodnje leto že povabili na obisk v Slovenijo predsednika Mednarodne antifašistične federacije, pričakujemo pa tudi, da bi se skupnemu vabilu vseh nas, veteranskih organizacij, za obisk v Sloveniji odzval tudi predsednik Svetovne veteranske organizacije. Pogovori in sprejeti dogovori v tem letu s predstavniki borčevskih in protifašističnih organizacij na območju nekdanje skupne jugoslovanske države so spodbudna osnova za nadaljnjo krepitev sodelovanja s posameznimi organizacijami in skupne protifašistične platforme. V tem okviru bodo še naprej imeli posebno mesto naši stiki na vseh ravneh s sorodnimi organizacijami v sosedstvu, z ANPI, Zvezo koroških partizanov in Zvezo antifašističnih borcev Hrvaške, že začeti stiki pa obetajo, da

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Nemški napadalci v Dražgošah pobili 41 vaščanov

množica prostovoljcev in bataljon je začel napad na Poljane. Nemci so zbrali novoprisepele sile. Te so Cankarjev bataljon napadle na območju Pasje ravni, kjer so od 25. do 27. decembra 1941 potekali hudi boji. Po bojih je partizansko poveljstvo spoznalo, da ne bo moglo dolgo kljubovati nemškemu napadu, in se je odločilo za umik. Izbrali so nepričakovano smer proti Škofji Loki. Cankarjev bataljon so v noči na 28. december 1941 po poti za Lubnikom proti Mohorju vodili Pavle Kavčič, Gašper Dolinar in Janko Bernik. Ker tudi v taborišču na Mohorju niso bili varni pred nemškimi silami, se je poveljstvo kmalu odločilo za premik v vas Dražgoše. Razmišljali so tudi o umiku v vasi pod Blegošem, Kropo ali Podlonk, nato pa so se odločili za Dražgoše, saj so menili, da je vas primerena za obrambo in morebiten umik na Jelovico. Cankarjev partizanski bataljon je v Dražgoše prispel dopoldne 1. januarja 1942. V Prosvetnem domu pri cerkvi se je nastanila prva četa, medtem ko so se štaba bataljona in druga četa nastanili v Sokolskem domu, en vod pa je bil na Jeleniščah.

Vaščani so se prihoda partizanov zbal, saj je bilo treba vsak prihod kakga partizana pod grožnjo smrtna kazni prijaviti nemškim oblastem. Zato so to sporočili partizanom, ti pa so dovolili, da so trije vaščani odšli v Selce in županu Francu Benediku sporočili, da so v vas prišli partizani. V Dražgošah pa je Cankarjev bataljon priredil več mitingov za domačine, na katerih je Stane Žagar pojasnjeval cilje partizanskega boja za osvoboditev in pravičnejše življenje. Na mitinge so prišli tudi delavci iz Kroke, ki so želeli videti partizane. Medtem je nemško policijsko poveljstvo pripravljalo napad na partizane v Dražgošah in za napad določilo 44., 93. in 171. rezervni policijski bataljon ter 325. poli-

cijski bataljon, v pomoč so bile tudi druge nemške policijske in vojaške enote na Gorenjskem. Napadu na Dražgoše je poveljeval major Willi Hertlein, poveljnik 171. rezervnega policijskega bataljona, za podporo napadu so nemške enote pripeljale tudi vod protitankovskih topov. Partizani so prihod topov opazili in jih noč pred napadom poskušali napasti, ko so jih nemške enote namestile nad Rudnim, a se nemškim položajem niso mogli približati. Napad se je nato začel 9. januarja 1942 zjutraj s topniškim obstreljevanjem, ki mu je sledil napad nemške pehote in smučarjev. Vaščani so se pred topniškim obstreljevanjem zatekli v kleti, ki so jih dodatno zaščitili s skladovnicami drv, partizani pa so napad pričakali na obrambnih položajih in ga odbili.

Pomembno vlogo pri tem je imel mitraljez iz voda Franca Bička na skalah nad Jeleniščem, od koder

■ Skupaj so nemški napadalci v Dražgošah pobili 41 vaščanov, med njimi tri otroke, stare manj kot 14 let, druge vaščane so nemški policisti odgnali v taborišče v Šentvidu. Nemci so nato Dražgoše izropali in požgali.

je pokrival prostor pod Dražgošami. Nemški napadalci so se zvečer umaknili, partizani pa so odšli pobirat orožje padlih napadalcev. Naslednji dan so nemške enote s topovi obstreljevale partizanske položaje in Dražgoše, pri čemer so ubile dva partizana ter zažgale hišo in dva kozolca. Obstreljevanje je zvečer

Dražgoše januarja 2020

potihnilo in partizani so v okolico poslali patrolje. Ena od njih je našla nemško telefonsko napeljavo med enotami in jo pretrgala. Novi nemški napad je sledil 11. januarja 1942 ob osmi uri zjutraj, ko so s topovi in mitraljezi ponovno začeli obstreljevati partizanske položaje. Nato so napadli s pehoto, ki je tokrat prodirala tudi po poteh na vzhodnih obrobjih Jelovice, kjer je nemške policiste vodil domačin Matevž Pogachnik iz Jamnika. Policisti so tako prodrli nad Jelenišče in začeli obkoljevati Bičkov vod, ki se je začel umikati. Poveljnik bataljona Jože Gregorčič je na Jelenišče poslal okrepitev, ki pa ni mogla zaustaviti napredovanja nemških policistov. Ker je Cankarjevemu bataljonu grozilo, da ga bodo obkolili in odrezali možnost umika, so se borci v večernem mraku začeli umikati proti Kališniku oziroma na Jelovico, z njimi pa je odšel tudi del vaščanov. Med tridnevnimi boji v Dražgošah je padlo osem partizanov, v napadih

je padlo 16 policistov iz 93. rezervnega policijskega bataljona, štirje policisti iz 44. rezervnega policijskega bataljona, nemški dokumenti pa navajajo skupno 26 padlih v boju v Dražgošah. Ob prvem vdoru v Dražgoše so nemški policisti pobili skupino vaščanov na Jelenišču, naslednji dan, 12. januarja 1942, pa so v zaselku Pri cerkvi nazaj zvabili pobegle moške, saj so jim obljubljali, da se jim ne bo nič zgodilo, vendar so jih zaprli in nato večino postrelili ali zmetali v ogenj. Skupaj so nemški napadalci v Dražgošah pobili 41 vaščanov, med njimi tri otroke, stare manj kot 14 let, druge vaščane so nemški policisti odgnali v taborišče v Šentvidu. Nemci so nato Dražgoše izropali in požgali, naslednji mesec pa je prišla tudi inženirska enota nemške vojske, ki je vas minirala in do tal porušila, razstrelili so tudi cerkev in šolo. Nemške oblasti preživelim prebivalcem do leta 1944 niso dovolile vrnitve Dražgoše in obnavljanja vasi.

Dražgoška bitka je le sklenila dogodke, ki so se pred tem začeli predvsem v Poljanski dolini, kjer so se ljudje množično odzivali pozivu na boj proti okupatorju. Že med drugo vojno je med ljudmi pri nas in v tujini odmevala kot primer velikega junaštva slovenskih partizanov, hkrati pa je postala tudi primer okrutnosti okupatorjev in trpljenja Slovencev. Po osemdesetih letih je zato vsak pokončen in domoljuben Slovenec lahko ponosen na »poljansko vstajo« in dražgoško bitko.

V časopisu Osvobodilna fronta so že januarja 1942 napisali:

»Upor na Gorenjskem bodi Slovencem signal! V partizane, kdor je sposoben in zaveden.

*ŽIVEL NARODNI UPOR NA GORENJSKEM!
SMRT FAŠIZMU – SVOBODO NARODU!
KRI ZA KRI – GLAVO ZA GLAVO!«*

■ SPOMINI Armando Čotar

Izkaz s podpisom razrednika Cirila Zlobca

Med nami še vedno živijo ljudje, ki so med vojno in po njej veliko pripomogli k boljšemu življenju. Tako smo se v naši organizaciji ZZB Pivka spomnili našega tovariša Armando Čotarja. Na obisku pri njem smo izvedeli marsikaj, kar bi sicer šlo v pozabo.

Armando Čotar se je rodil aprila 1932 v Škrbini na Krasu in je tako kot mnogo njegovih vrstnikov odrasčal v delavsko-kmečki družini s šestimi otroki. Že šestleten je v rojstni vasi bil za pastirja pri dobri sosednji družini. Pastirjevanje je v letih 1940–1941 nadaljeval v vasi Lipa. Po letu 1941 je takšna in podobna dela opravljal v rojstni Škrbini pri družini Fakin. Tam je tudi poslušal pripovedovanja o demonstaciji starih eksplozivov iz prve svetovne vojne. Slišal je, da je eksploziv še spravljen v vasi in da zanj seveda ne sme kdor koli izvedeti. Ta skriti eksploziv je po nemški zasedbi Krasa kmalu prišel v roke partizanom.

Na predvečer 1. maja 1942 mu je aktivist Ladi zaupal letake OF z naročilom, naj jih v petih minutah raztrosijo po cesti, ker se potem

začne policijska ura. To noč so mladinci na vhodu v vas Škrbina na lipo obesili slovensko zastavo. Že naslednje jutro so karabinjerji aretirali šivilji Palmiro in Stanko in še nekaj vaščanov.

Po razpadu Italije septembra 1943 so se v vas začeli vračati politični zaporniki in mobiliziranci iz italijanske vojske. Zavladalo je kratko brezvladje, vendar so se domačini organizirali v vaški odbor, ki je po skupinah razdelil naloge: nočno stražo, obveščanje, kurirsko službo in pionirske trojke. To svobodno delovanje je trajalo do novembra 1943, do prihoda Nemcev, potem so nastale nemške postojanke kot grad Štanjel, Komen in Tomaj. Enkrat na mesec so iz teh postojank prevažali hrano svojim enotam na teren. Tak konvoj so med Komnom in Branikom (Rihemberkom) na svečnico leta 1944 napadli partizani in ga popolnoma uničili. Sledila je povračilna nemška akcija in v tistem mesecu so izselili prebivalstvo iz vasi Branik (Rihemberk), Komen, Mali Dol in Tomačevica in ga večinoma internirali v Nemčijo. Preživeli so se

leta 1945 začeli vračati na požgane domove. Potem se je zanj začelo šolanje. V spomin na prva leta slovenske šole 1943/44 hrani izkaz šolskega uspeha s podpisom razrednika Cirila Zlobca. Po osvoboditvi se je leta 1947 vpisal na elektrogospodarsko šolo in najprej delal v Solkanu na Državnem elektrogospodarstvu Slovenije. Po dveh letnem služenju vojaškega roka je dobil strokovno delo pri Elektru Sežana – Kozina. V Pivko pa je bil poslan kot vodja elektro rajona in tu se je leta 1956 tudi dokončno naselil z družino. To je tudi sicer bilo obdobje elektrifikacije, ko je bilo po odhodu italijanske firme SELVEG treba prenoviti transformatorske postaje, daljnovode, in tako se je potem na tem območju lahko hitreje razvijala industrija.

Leta 1991 se je Armando Čotar upokojil in je sodeloval pri osamosvojitvenih nalogah. Dobil je več priznanj NOB in ima status veterana osamosvojitvene vojne.

Andrej Žele
Občinski odbor ZZB Pivka

NADALJEVANJE S STRANI 1

Demokracija se mora vrniti v našo domovino

bomo vzpostavili sodelovanje tudi s sorodno organizacijo na Madžarskem. Vzpostavljeno delovno sodelovanje z Mednarodnim raziskovalnim centrom za drugo svetovno vojno v Mariboru bomo prav tako nadaljevali in bo dodatna opora za nadaljevanje že tradicionalnega dobrega sodelovanja z Rusko veteransko federacijo.

Nadaljujemo delo v mednarodnem projektu Evropska antifašistična dediščina – orodje za boj proti sodobnim oblikam diskriminacije in nestrpnosti. Pripravili smo okroglo mizo na evropski dan človekovih pravic in razstavo del naših mladih, ki so neverjetno izvirno razmišljali o tem, kdo je drugi in drugačen.

Drage tovarišice, spoštovani tovariši, leto, ki prihaja, nam v prvi vrsti prinaša volitve, ki bodo odločujoča bitka za spremembo smeri političnega in siceršnjega razvoja naše demokratične države. Demokracija, ki je dobesedno poniknila in se umaknila avtoritarnosti, aroganci in predvsem nesposobnosti vladajočih, se mora vrniti v našo domovino in državo, sicer nam grozijo enoumje, sprememba zgodovine in

uničenje vsega, kar so generacije Slovencev gradile na svoji zemlji. Volitve, ki bodo aprila prihodnje leto, so usodne tudi za Zvezo združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, saj nam vladajoči napovedujejo ukinitve po sodni poti, tožijo, ker sem napisal resnico o domobrancu Balantiču, oškodovali so nas za znatna finančna sredstva in ne nazadnje nenehno poskušajo zamenjati žrtve z agresorjem in domačimi izdajalci. Naj nam bo zgled OF, ki je v najtežjih trenutkih organizirala slovenski narod in ga pozvala k uporabi proti okupatorjem in domačim izdajalcem. Čas je, da stopimo skupaj in rečemo DOVOLJ.

Organizacija komemoracij in proslav je naša stalnica, ki nas povezuje in utrjuje v prizadevanjih za ohranitev resnične zgodovine. Hvala vsem združenjem, da se trudite in povezujete ljudi, ki verjamemo, da je le poznavanje svoje preteklosti porok za svobodno in demokratično prihodnost ki jo soustvarjamo in oblikujemo. Želim vam vesele praznike in srečno novo leto 2022. Ostanite zdravi.

■ **V METEŽU ZGODOVINE** *Drugi tržaški proces*

Slovenski protifašisti končali pod streli fašistične milice

Nevenka Troha

Na strelišču na Opčinah nad Trstom je 15. decembra 1941 nekaj po osmi uri zjutraj pod streli pripadnikov fašistične milice padlo pet slovenskih protifašistov. Trupla so v največji tajnosti odpeljali v Villorbo pri Trevisu, kjer so jih skrivoma pokopali v skupni grob.

To se je zgodilo na podlagi razsodbe, ki jo je Posebno sodišče za zaščito države na procesu v Trstu izreklo dan prej. Na smrt so bili obsojeni Josip (Pinko) Tomažič, Ivan Ivančič, Ivan Vadnal, Viktor Bobek, Simon Kos, Zorko Ščuka, Dorče Sardoč, Lavo Čermelj in Franc Kavs, triindvajset obtožencev je bilo obsojenih na trideset let ječe, drugi na nižje kazni. V dvorani zbrani fašisti so sodbo burno pozdravili tudi s petjem fašistične himne. V odgovor so jim Tomažič in njegovi soobsojeni tovariši kazali dvignjene stisnjene pesti. Isti dan je pozno zvečer prišla vest, da je Mussolini kralju predlagal pomilostitev Ščuke, Kavs, Čermelja in Sardoča.

Aretiranih več kot 300 slovenskih protifašistov

To je bilo sklepno dejanje dogajanja, potem ko je bilo po vstopu Italije v drugo svetovno vojno junija 1940 aretiranih več kot tristo slovenskih protifašistov. Večina je bila nato internirana ali konfinirana, šestdesetim obtožencem, med njimi so bili trije italijanske narodnosti, pa so decembra 1941 sodili na tako imenovanem drugem tržaškem procesu. Obtožence so razdelili na tri skupine: komuniste, izobražence in teroriste, a je bila ta opredelitev umetna, saj se je njihovo delovanje prepletalo. V obtožbi je med drugim zapisano, da so se »komunisti in iredentisti v določenem trenutku znašli v soglasju glede nacionalnih rivendikacij s ciljem osvoboditve vseh slovenskih ljudstev izpod jarma zatiralcev«.

Nespoštovanje slovenskih narodnih pravic

Drastične kazni so bile izrečene tudi v opomin narodnoosvobodilnemu boju, ki se je iz osrednje Slovenije razširil na Primorsko. Po dvajsetletju fašističnega režima je

■ **Na prvem tržaškem procesu so bili 5. septembra 1930 na smrt obsojeni in naslednji dan so na bazoviški gmajni ustreljeni Ferdo Bidovec, Fran Marušič, Zvonimir Miloš in Alojz Valenčič.**

bilo namreč vsem slovenskim političnim predstavnikom ne glede na njihovo politično naravnost jasno, da je zagotovitev slovenskih narodnih pravic mogoča le zunaj italijanskega državnega okvira. Nespoštovanje slovenskih narodnih pravic, ki se je v italijanski liberalni državi začelo v Benečiji leta 1866, se je po koncu prve svetovne vojne in priključitvi Primorske nadaljeva-

lo in vrh doseglo v času fašizma. Raznarodovanje je temeljilo na trditvi, da so vsa priključena ozemlja zgodovinsko del Italije, zato je fašizem za »reintegracije« slovenske manjšine gradil »obmejno politiko«, ki jo je »obmejni fašizem« izvajal nasilno, kapilarno, z vsemi sredstvi in na vseh področjih življenja manjšine. To politiko je zlasti po konkordatu z italijansko državo leta 1929 podpiral tudi Sveti sedež. Do konca dvajsetih let je fašističnemu režimu tako uspelo zatreti vsakršno zakonito dejavnost manjšine, od ukinitve slovenskih šol, društev, političnih strank, tiska, gospodarskih ustanov do izгона slovenskega jezika iz javnosti, poitalijančenja krajevnih in osebnih imen. To je omogočilo uresničevanje »etnične bonifikacije«, zaseganje slovenske in hrvaške zemlje in kolonizacijo z naseljevanjem italijanskih družin.

Protifašistično gibanje za ohranitev narodne individualnosti se je konec dvajsetih let tako umaknilo v podzemlje. V okviru dveh tradicio-

Narodni heroj Pinko Tomažič

nalnih političnih taborov, krščansko socialnega in narodno liberalnega, so nastale ilegalne organizacije. Sredi tridesetih let se je v bitko vključila še italijanska komunistična stranka, še posebej njen slovenski del. Jeseni 1927 je bila ustanovljena ilegalna organizacija TIGR, ki je bila odločena na nasilje odgovoriti z nasiljem z revolucionarnim bojem. Tajna policija je do aprila 1930 organizacijo odkrila in 87 pripadnikov, med njimi 27 ubežnih, je bilo sojenih pred posebnim sodiščem za zaščito države na ločenih procesih: v Trstu septembra 1930 in v Rimu decembra 1931. Na prvem tržaškem procesu so bili 5. septembra 1930 na smrt obsojeni in naslednji dan so na bazoviški gmajni ustreljeni Ferdo Bidovec, Fran Marušič, Zvonimir Miloš in Alojz Valenčič.

TIGR sklenil akcijski pakt s KPI

Organizacija je bila zdesetkana, a je nadaljevala delovanje. Decembra leta 1935 je TIGR sklenil akcijski pakt s Komunistično stranko Italije, ki je iskala zaveznike za ljudsko fronto. Slovenska komunistična organizacija, ki sta jo vodila Pino Tomažič in Alojz Budin, je spreje-

la program boja za »združeno, neodvisno sovjetsko republiko Slovenijo« in ta program je Tomažič pogumno zagovarjal pred fašističnim sodiščem. Zlasti po letu 1937 se je razvila živahna pollegalna dejavnost slovenske protifašistične mladine, mladi so na izletih, shodih javno manifestirali svojo prisotnost na ozemlju Italije. Posledica so bile že omenjene množične aretacije več kot tristo oseb. Tem pa so

■ **V dvorani zbrani fašisti so sodbo burno pozdravili tudi s petjem fašistične himne. V odgovor so jim Tomažič in njegovi soobsojeni tovariši kazali dvignjene stisnjene pesti.**

se uspeli izogniti krščanski socialci, ki so ob koncu tridesetih let delovali previdneje in učinkoviteje kakor liberalci.

S premetitvijo posebnega sodišča v Trst, ki je sodno obravnavo začelo 2. decembra 1941, je vodstvo fašističnega represivnega aparata nameravalo povečati pritisk in v javnosti širiti nedvoumna sporočila o trdnosti Mussolinijeve države in uspešnosti italijanske zasedbe Ljubljanske pokrajine. A resničnost je bila drugačna. Po dvajsetletju fašističnega raznarodovanja je vojna z začetkom narodnoosvobodilnega boja napovedovala možnost radikalnega preoblikovanja italijansko-jugoslovanske meje. Ne glede na notranja ideološka razhajanja so bili pripadniki vseh političnih skupin, ki jim je sodilo posebno sodišče, enotni in v imenu naroda pripravljeni podpreti slovenski narodnoosvobodilni boj. Z usmrtitvijo petih obtožencev je fašistični represivni aparat močno prizadel slovensko javnost, a ni omajal njene protifašistične naravnosti. V dneh, ko je potekal proces, je skupina mladih aktivistov in aktivistk po Trstu in okolici delila letake, ki so tržško javnost seznanjali z namerami Mussolinijevega sodišča in pozivali tako Slovence kakor Italijane k enotnosti in odporu. Šlo je za boj, ki ni napovedoval nobene pomiritve razen tiste, ki naj bi sledila nacionalni osvoboditvi.

Za konec: svojci so za kraj tajnega pokopa petih žrtev izvedeli šele po koncu vojne. Njihove posmrtno ostanke so 27. oktobra 1945 pripekljali na trg Unità v Trst, kjer je potekala veličastna komemoracija. Po njej so jih odpeljali v rojstne kraje usmrčenih, Pinka Tomažiča pa so pokopali na tržaškem pokopališču pri sv. Ani.

(Povzeto po knjigi: Milica Kacin Wohinz, Marta Verginella. *Primorski upor fašizmu: 1920–1941*. Ljubljana: Društvo Slovenska matica, 2008.)

Dr. Martin Premk

Dan JLA

Med pozabljenimi prazniki zgodovine ali zamolčanimi osemdesetimi obletnicami današnjice je tudi 22. december 1941. Nekoč je bil to praznik, dan Jugoslovanske ljudske armade, saj je na ta dan začela bojno delovati en dan prej ustanovljena partizanska Prva proletarska brigada.

Danes se govori samo še o tem, da je bila ta brigada »ustanovljena na Stalinov rojstni dan«, čeprav duhovita stran zgodovine pravi, da se je Josip Visarionovič Džugašvili rodil 18. decembra 1878. Zgodovinski resnici v prid je treba dodati, da je leta 1941 veljal njegov »uradni« življenjepis, po katerem se je rodil 21. decembra. Ali je bila brigada ustanovljena na njegov rojstni dan načrtno ali po sili razmer, lahko ostane odprto vprašanje, dejstvo pa je, da je Stalin za to izvedel šele z nekajmesečnim zamikom in ni bil navdušen nad poimenovanjem »proletarske« brigade. Dejstvo je tudi, da je bil 22. december za dan armade, takrat še jugoslovanske, razglašen 20. oktobra 1947, ko je bila Jugoslavija še tesna zaveznica Sovjetske zveze in Stalina.

Leta 1951 se je armada preimenovala v Jugoslovansko ljudsko armado in bila do leta 1991 naša skupna armada, ki je zrastle iz partizanskega boja in v kateri so služile številne generacije slovenskih fantov. V njej se je služilo s prepričanjem, da je obramba domovine najvišja vrednota in človekova dolžnost, pravica in čast. Zato so tudi leta 1991, ko se je jugoslovanska armada pod pritiski politike obrnila proti lastnemu ljudstvu, vsi tisti, ki so v njej do tedaj ali še služili, razen redkih izjem vedeli, kaj je prav. Branili so svojo domovino, armada pa je začela razpadati. Podobno se je zgodilo leta 1918, ko se je nekdanja skupna avstrijska armada obrnila proti slovenskemu narodu. Tudi takrat so vsi slovenski fantje, ki so prej služili v avstrijski vojski,

vedeli, kaj je prav, in so se bojevali za svojo domovino in svoj narod. Danes jim nihče ne očita, da so prej služili kot avstrijski vojaki, ker je bila to do tedaj naša skupna vojska čeprav se v njej nismo znašli prostovoljno in čeprav nas je leta 1918 napadel »avstrijski orel«, kot zdaj nekateri pravijo, da nas je leta 1991 napadla »rdeča zvezda«. Tisti politiki in njim podložni »zgodovinarji«, ki bi radi našo zgodovino začeli leta 1991, bi želeli jugoslovansko vojsko kot del naše zgodovine izbrisati in vse, kar vedo povedati o nekdanji armadi, je, da nas je leta 1991 »napadla rdeča zvezda«.

Danes se jugoslovanski vojski očita tudi, da je bila »režimska«, kot da niso vse vojske režimske in del države. Tudi današnja slovenska vojska je režimska in del

Danes se jugoslovanski vojski očita tudi, da je bila »režimska«, kot da niso vse vojske režimske in del države. Tudi današnja slovenska vojska je režimska in del državne politike.

države in državne politike. Vprašanje pa je, ali je še vedno najvišja vrednota naše vojske obramba domovine ali pa danes še bolj služi željam trenutne politike ali vlade, kot je to služila jugoslovanska vojska. O naši vojski slišimo v glavnem le, da kupuje preveč drago, neu-

porabno in neprimerno orožje in opremo. Zdaj pa bi želela ustanoviti še »vojaško akademijo«, ki bi bila zunaj izobraževalnega sistema in skrita javnosti. Največja »vojna tajna« pa je, kdo bi sploh učil na tej vojni »akademiji«, saj vojaških strokovnjakov s predavateljskimi sposobnostmi ni na pretek. Ta mesta so verjetno rezervirana za priučene polizobražene častnike, ki so jim napredovanja omogočile prav politika ali sorodstveno-plemenske vezi v naši vojski. Če bi želeli imeti resno vojaško šolo, bi bilo treba izbrati deset ali več sposobnih mladih, jih poslati na šolanje v tujino in tako načrtno ustvariti strokovne predavatelje za bodočo šolo. V trenutnih razmerah, ko predvsem politika gleda le na svoje kratkoročne koristi, se to seveda ne bo nikoli zgodilo. Ker obramba domovine, vsaj za trenutno oblast, ni vrednota, ne dolžnost, ne pravica, časti pa tako ali tako ne poznajo.

■ **OBLETNICA** 17. novembra 1941 je začel oddajati Radio Kričič

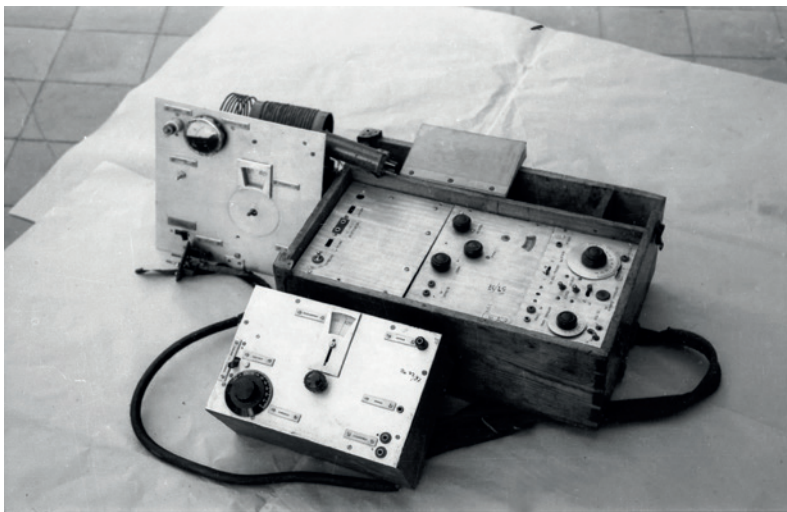
Glasnik upora proti fašizmu

Uporniški Radio Kričič je iz ilegale v okupirani Ljubljani oddajal petdesetkrat s 23 različnih lokacij. Vsaka oddaja se je začela s tiktakanjem ure in slovensko himno *Naprej, zastave slave*. Prvič se je to zgodilo 17. novembra 1941 zvečer, prav v času, ko je bila uvedena policijska ura. Prva oddaja je šla v eter iz družinske hiše Milana Osredkarja na Vilharjevi cesti 2. Z žepno uro, gramofonom, himno in v uredništvu pripravljenimi besedili je Milan Osredkar oddajal kar iz ene od omar, ne da bi za to vedela družina.

Tiktakanje ure je pomenilo: »Naš čas prihaja.« V zgodovinskih dokumentih so zapisane besede legendarnega bralca na Radiu Kričič, dr. Milana Osredkarja: »Po himni sem vedno rekel: Slovenci, poslušajte! Govori OF! In to sem ponovil vsaj še dvakrat.« Na koncu vsake oddaje pa so povedali tudi, kdaj se bodo spet oglasili. Vse oddaje so potekale zvečer, razen zadnje, ki je potekala v nedeljo, 5. aprila 1942 popoldne, ko je začela veljati okupatorjeva uredba, da morajo prav vsi lastniki radijskih sprejemnikov te oddati in s streh odstraniti vse antene. Ta zadnja oddaja je potekala iz stanovanja Tončke in Gabrijela Furlana v Cigaletovi ulici 5. Takrat se je Kričič poslovil s obljubo, da se bo znova oglasil z osvobojenega ozemlja.

Kljubovanje okupatorju

Radio Kričič je bil svojevrsten fenomen ne samo pri nas, ampak v vsej okupirani Evropi. Bil je glasnik upora proti fašizmu in boja za svobodo. Miloš Brelih, eden od sodelavcev Kričiča, je leta 1973 dejal: »Želeli smo, da bi ta oddajnik kričal v svet prave novice in svet obveščal o uporu v Sloveniji.« Z vsebino svojih oddaj je kljuboval okupatorju in mu dokazoval, da kljub svoji premoči ne more obvladovati prebivalstva. V oddajah so sodelavci Kričiča spodbujali moralo, spodbujali so ljudi k razmisleku in dejanjem upora, vlivali pogum in željo po boju, kar vse je bilo tudi srčika sporočil izvršnega odbora OF. Zanimali so tudi vse vznemirljive in siceršnje novice, danes bi jim rekli »lažne no-

Replika oddajnika Kričič (arhiv Muzej novejšje zgodovine)

vice«, ki so jih trosili tuji in domači sovražniki.

7. februarja 1942, na predvečer Prešernove smrti, so radijci pripravili enourno kulturno oddajo z govorom Prežihovega Voranca, recitacijami in glasbo. Pripravljali so jo kar mesec dni. Iz uradne ljubljanske radijske postaje jim je v stanovanje Doreta in Hede Matul v Stari Ljubljani, v hiši na naslovu Reber 7, uspelo prinesiti različno gradivo in gramofonske plošče s slovensko vokalno in instrumentalno glasbo. Izposodili so si tudi gramofon, ki je pozneje povzročil edini spodslaj med predvajanjem: ker so ga pozabili naviti, se je ustavil. Oddajo so končali s »Hej, Slovani«. V virih zasledimo, da je bil to prvi kulturno-umetniški program v okupirani Evropi med drugo svetovno vojno.

Začetek na Tehnični fakulteti

Oddajnik Kričič je začel nastajati na Tehnični fakulteti v Ljubljani, dokončan pa je bil ob sodelovanju Rada Luznarja v stanovanju Rudolfa Berceta v Muzejski ulici, danes Valvazorjeva 1. Sestavljen je bil iz dveh delov in tako priročno, da so ga lahko prenašali v dveh aktovkah ali cekarju pod krompirjem, čebulo ali drugo zelenjavo, če je bilo čuti nevarnost. Tako se je tega spominjala Vida Lasič, ki se je Kričiču pridružila februarja 1942. Tudi naslednje besede smo zasledili med

njenimi spomini: »Ko sem prenašala ta tovor prvič, drugič, tretjič, se mi je zdelo, da je moja torba prozorna, da lahko vsako nepoklicano oko – in teh je bilo na cesti takrat veliko – vidi, da nosim oddajnik, da nosim tako iskanega Kričiča. Italijani so namreč oddajnik iskali z najsodobnejšimi aparaturami – goniometri, a zaman. Nikoli ga niso odkrili. Za to je bila zaslužna tudi tehnična skupina, ki je takrat delala na Radiu Ljubljana, ki je bil sicer v rokah italijanskih oblasti. Vendar so zaposleni uspeli s svojo pripadnostjo uporabi slovenskega naroda vsa prizadevanja okupatorja speljati na napačno sled. Zgodilo se je tudi to, da je oddajnik ostal v blokiranem delu mesta pri Osredkarju na Vilharjevi 2, isti večer pa bi morala biti tam tudi oddaja. Miloš Brelih, ki je delal na Radiu Ljubljana, je vzel službeni reportažni avtomobil, ki je imel na obeh straneh napis EIAR (Ente Italiano audizioni radiofoniche) in italijanski grb. Z njim je mimo vseh italijanskih straž in blokad srečno prišel v Osredkarjevo hišo, vzel aparaturo in se po isti poti vrnil mimo italijanskih vojakov ter oddajnik pripeljal v Slomškovo ulico 16, kjer je še isti večer potekala oddaja pri Samu Brajerju.

Oglašanje z različnih mest

Razen že omenjene prve oddaje se je Kričič oglašal tudi z drugih mest.

Najprej so pripravili poskusne oddaje s štetjem v Postojnski ulici 66 in eno govorno oddajo pri dr. Borutu Furlanu. Dr. Furlan pa je bil že 21. novembra aretiran. Poskusna oddaja je bila tudi v stavbi kopališča Ilirija pri hišniku Francu Bravherju.

Potem pa se je Kričič oglasil enkrat iz stanovanja Ane Rutar Za gradom 1, selili so se še v Staničevo 18 k Mariji Kavčič, pa v Kamniško ulico 46, kjer so bile pri Rozaliji Miklošič dve ali tri oddaje. V Valjavčevi ulici 20 pri Ireni Dolenc so oddajnik skrili celo v okroglo votlo nogo mize. Pri inženirju Ostoju Staretu na Parmovi 41, danes Parmova

■ **Podrobneje so lokacije – naslovi stanovanj in imena tamkajšnjih stanovalcev – našete v knjigi Kričič avtorice Sonje Reisp, ki jo je izdal Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, zbirka Zgodovina Slovencev 1918–1945, 2. knjiga.**

49, je bila samo ena oddaja. Slaba izolacija je zakrivila, da je že naslednji dan po oddaji potekala hišna preiskava.

Oddaje so bile še na Novem trgu 2 pri Tereziji Dular, na Cesti v Rožno dolino 24 pri krojaču Alojzu Pavlinu so bile tri ali štiri oddaje, na Aleksandrovi cesti, danes Cankarjevi cesti 3, pri Jožetu Rojini, ki je imel konfekcijsko trgovino, pa je bila ena oddaja. V Stari Ljubljani, na Rebri 7, pri Doretu in Hedi Matul, so bile dve ali tri oddaje, tudi znamenita Prešernova oddaja 7. februarja 1942. Na Bleiweisovi cesti 50, danes Prešernovi 38, pri Tončki Trstenjak sta bili dve oddaji, prav tako je bilo več oddaj za Bežigradom 13 pri Poldki Arhar in v Ilirski ulici 14,

danes 16, pri Mari Šiška, poročeni Petrič. Štrekljeva ulica 6 pri Kati Jamnik je bila rezervna lokacija za prvotno dogovorjeno bratovo lokacijo v Idrijski 4 pri ing. Cirilu Prohinarju. Ta je bila preblizu Tržaške ceste in oddaja bi bila prav v času intenzivnega iskanja Italijanov. Zaradi varnosti so raje uporabili rezervno lokacijo.

Studio iz debelih desk

Maistrova 6 pri Ani Zalokar in Jegličeva cesta 25, danes Njegoševa 23, pri Karlu Zabukovcu sta bili naslednji postaji oddajanja Kričiča. Julij Šemrl iz Gubčeve ulice 18 je zaradi čim boljše izolacije kar na podstrešju pripravil poseben studio iz debelih desk – 170 centimetrov dolg in 90 centimetrov širok lesen zaboj. K Cirilu Brajerju na Slomškovo 16 je iz Vilharjeve 2 oddajnik v času intenzivnih italijanskih blokad posameznih mestnih predelov pripeljal Miloš Brelih kar z službenim reportažnim avtomobilom z napisom EIAR in italijanskim grbom. Pri Ivu Butinarju v Šibeniški 10 so prvič uporabili anteno »windov«, anteno za 48 metrov valovne dolžine. Pri Tončki in Gabrijelu Furlanu v Cigaletovi ulici 5 je bilo več oddaj Kričiča, tudi zadnja, v nedeljo, 5. aprila 1942, popoldne.

V obdobju oddajanja Kričiča, ki je potekalo v strogi ilegali, so morali člani operativne skupine med posameznimi oddajami in selitvami poskrbeti za njegovo varnost. Zato so vedno znova iskali lokacije za njegovo hrambo. Našli so jih tudi v Narodnem muzeju, Drami in Kinu Matica pri Branku Hartnerju.

Izreden je bil pogum članov skupine, ki je skrbela za Kričiča. Njihova želja, da se skupaj s slovenskim narodom pod vodstvom OF uprejo okupatorju tudi s svojim tehničnim znanjem in izredno iznajdljivostjo ter s pomočjo svobodomiselnih Ljubljancev, ki se niso ustrašili sprejeti Kričiča v svoje domove, je vsem nam lahko za zgled in spodbuda za ohranjanje in krepitev vrednot narodnoosvobodilnega boja.

Meta Verbič

■ **OBLETNICA** 80. obletnica partizanskega napada na Bučko

Tradicionalni, 16. pohod iz Škocjana na Bučko

6. novembra smo člani Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Škocjan, Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto, Krajevne skupnosti Bučka in Občine Škocjan pripravili 16. tradicionalni pohod iz Škocjana na Bučko. Med potjo je delegacija položila venec k spomeniku padlemu partizanu Jožku Sašku - Deviju, sledila pa je krajša kulturna slovesnost v spomin na prvi organizirani partizanski napad na nemško postojanko na Bučki.

Pohoda se je zaradi negotovih zdravstvenih razmer udeležilo nekoliko manj pohodnikov, česar pa ne moremo reči za kulturno slovesnost na Bučki. Slovesnost smo letos zaradi epidemičnih razmer organizirali zunaj kulturnega doma. Kulturni program pod vodstvom Marinke Cerinšek so popestrili učenke in učenci Osnovne šole Fra-

na Metelka Škocjan, Podružnične šole Bučka ter recitatorke, harmonikarja in pevce kulturne skupine 1. dolenskega spominskega partizanskega bataljona. Govornika, župan občine Škocjan Jože Kapler in predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman, sta se v svojih govorih dotaknila predvsem dogodkov pred 80 leti na Bučki, pri čemer sta oba poudarila, da teh in podobnih dogodkov nikakor ne smemo pozabiti.

Nasilno obnašanje okupatorske vojske in družinske tragedije so bile stalnica, ko je nemški okupator jeseni 1941 začel izseljevati Slovence z območja desno od Save, kamor je spadala tudi Bučka. Okupator je s tega območja izselil skoraj celotno prebivalstvo, le nekaj domačinov je ostalo na svojih domovih. Na izseljeno območje so nameravali naseliti koče-

vske Nemce, ki bi branili območje, kjer je potekala takratna okupacijska nemško-italijanska meja. Da bi Nemcem preprečili njihove načrte, je takratno politično in vojaško vodstvo zasnovalo načrt partizanskih akcij. Med njimi je bil načrtovan tudi prvi partizanski napad na Dolenjskem, in sicer na okupatorsko postojanko na Bučki. Napad sta izvedla zgolj Novomeška in del Mokronoške čete. Ker ni šlo vse po načrtu in ker so Nemcem prišle na pomoč močne enote, so se partizani po hudem boju umaknili v Telčice. Med napadom je bil smrtno ranjen 19-letni partizan Joško Sašek - Devi iz Ljubljane, Niko Šilih, komandir Novomeške čete, pa je bil huje ranjen. Po napadu so nemški vojaki za nekaj časa prekinili izseljevanje domačinov, vendar je sledilo vsakodnevno nasilje nad njimi.

Janko Škoporc

■ **DOGODKI** Pismo iz Vrtca Jožice Flander v Mariboru

Prižgali svečko in položili rožico

Iz Vrtca Jožice Flander se je s pismom, ki ga je v njegovem imenu napisala vzgojiteljica Bernarda Kolar, oglasil petletni fantič, ki bo nekoč učenec Glasbene in baletne šole, na kateri je spominska plošča aktivistke Jožice Flander, po kateri vrtec nosi ime. Učenec je pri spominski plošči prižgal svečko.

Zgodilo se je med jesenskimi šolskimi počitnicami. Čeprav so bile šolske, je bilo na počitnicah tudi veliko otrok iz vrtca. V moji skupini nas je bilo tako malo, da smo se združili z otroki in vzgojiteljicami iz obeh sosednjih skupin, sicer pa smo počeli stvari, kakor jih počnemo vse druge dni: veliko smo peli, slikali, plesali, raziskovali in se igrali.

Nekaj pa je vseeno bilo drugače. 29. oktobra smo se po jutranji individualni igri odpravili na poseben pohod. Pred vrtcem je že bilo nekaj otrok in izkazalo se je, da so čakali nas. Medtem ko so čakali, da se jim pridružimo, so peli pesmico *Mi se imamo radi*. Pridružili smo se petju in pesmico končali s kitico »vrtec imamo radi, radi, radi, radi«.

Nato je ena izmed vzgojiteljic postavila vprašanje o imenu našega vrtca. Svetlolasa deklica iz moje skupine je takoj povedala, da se naš vrtec imenuje Vrtec Jožice Flander. Tudi nekaj drugih otrok je poznalo odgovor. Vzgojiteljica je pohvalila znanje otrok in nadaljevala z resnično zgodbo o prijazni, delavni in pogumni Jožici Flander, ki je živelja je v času, ko je bila v Mariboru vojna. Sovražnikom je bila namreč naša država tako všeč, da so jo želeli imeti. Ker je Slovenci in drugi narodi, ki so takrat živeli tukaj, niso želeli dati, se je začela vojna. Tuji vojaki so napadli Maribor. Mariborčanom so vzeli svobodo, to pomeni, da niso smeli več delati, kar bi želeli, pa tudi govoriti niso smeli več v slovenskem, ampak samo v nemškem jeziku. Na srečo so na koncu zmagali naši vojaki. Vzgojiteljica je povedala tudi to, da nam je Jožica Flander pomagala pridobiti svobodo nazaj, pa čeprav ni nikoli nosila puške. Njeno orožje sta bila svinčnik in srce. Rekla je, da je bila aktivistka. To menda pomeni, da je

dovolila, da so naši vojaki jedli, spali in se pogovarjali v njeni hiši, ona pa je kuhala, prala in raznašala pošto, v kateri so bile zelo pomembne informacije. Nekega dne so jo sovražnikovi vojaki ujeli, topli in zaprli v zapor. Ker ni izdala skrivnosti naših vojakov, so jo ustrelili. Nikomur niso povedali, kam so jo pokopali, zato se ne ve, kje je njen grob, in zato tudi ne moremo na njem prižgati svečk, tako kot smo jo prižgali pri dedku moje mame, ki je pokopan na velikem pokopališču, kamor smo odnesli rože.

Otroci iz vrtca pri spominski plošči

Tudi naše vzgojiteljice so v rokah držale rože in svečko. Napovedale so, da se bomo odpravili na pohod do hiše v bližini našega vrtca, na kateri je spominska plošča Jožice Flander. Spominska plošča je posebna plošča, ki jo lahko dobijo le tisti, ki so zelo prijazni in naredijo nekaj zelo pomembnega za vse ljudi.

Vzgojiteljice so mi zaupale naloge, da sem smel nesti svečko. Bila je bele barve s črnim pokrovom, vso pot sem pazil, da mi ne bi padla iz rok. Srečno sem jo prinesel do velike bele hiše, kjer je vzgojiteljica Lidija povedala, da je bil nekoč v tej hiši naš vrtec in so se v njem skupaj z njo in drugimi vzgojiteljicami ig-

rali otroci. Samo jaz sem vedel, kaj se zdaj počne v tej hiši. Moja sestra se v njej uči igrati klavir. Vzgojiteljica je povedala, da se hiša, v kateri se otroci učijo igrati na glasbila, imenuje glasbena šola. Ko bom velik, bom tudi jaz hodil v glasbeno šolo. V neko drugo glasbeno šolo je hodila tudi moja mama in zna zelo lepo igrati klavir.

Nato smo stopili do plošče, na kateri je podoba Jožice Flander. Vzgojiteljici Karmen in Tadeja sta posneli nekaj spominskih fotografij. Vzgojiteljice so povedale, da smo

ob taki priložnosti tiho in se lepo vedemo. Rekle so, da bomo izvedli kratek kulturni program. To je pomenilo, da smo nastopali.

Najprej so vzgojiteljice zapele slovensko himno – tisto, ki sem jo slišal tudi po televiziji takrat, ko sta Pogačar in Roglič zmagala na kolesarski dirki, na kateri so kolesarili kolesarji z vsega sveta. Nato je deček s črnimi lasmi, ki je zraven svečke položil še rožico, zapel pesmico. Eno pesem smo zapeli skupaj, bila je tista o prijateljstvu. Zagotovo je tudi to lepo in vredno pohvale, da smo prijatelji med seboj.

B. K.

Jože Poglajen

KOLUMNA

»Glasovala bom za Drnovška«

V analo slovenskega parlamentarizma zagotovo spada znamenita izjava poslanke madžarske manjšine Marie Pozsonec »glasovala bom za Drnovška«. Ne toliko zaradi njene značilnega prekmurskega melodičnega naglasa, ampak zato, ker simbolizira »posebno pravico« poslancev manjšin, da so jeziček na tehtnici tudi, ko gre za izvolitev predsednika vlade. Po volitvah leta 1996 sta manjšinca poskrbela, da je parlament padel v pat položaj: koalicija desnih strank SLS, SKD in SDSS je štela 45 poslancev, nasprotna, pogojno Drnovškova, pa 43, a je skupaj s poslancema manjšin prav tako dosegla 45 glasov. Kot je znano, je pat položaj razrešil prebeg krščanskega demokrata Cirila Pucka v LDS.

Jesen leta 96 torej lahko jemljemo kot mejnik, po katerem sta poslancev manjšin pogosto odigrala vlogo jezička na tehtnici pri pomembnih političnih odločitvah. Zlasti je to opazno v zadnjem obdobju. Janševa vladavina bi namreč po tistem, ko je iz koalicije izstopila četverica poslancev SMC, ostala brez večine v parlamentu, če za njene zakone in druge odločitve ne bi dosledno glasovala poslanca italijanske in madžarske manjšine, Felice Žiža in Ferenc Horvath. Nazadnje se je to zgodilo ob izvolitvi Roka Svetliča za ustavnega sodnika, ko sta prispevala za izvolitev tega kontroverznega Pahorjevega kandidata potrebna 45. in 46. glas. Šele pred kratkim se je izvedelo, da sta manjšinca junija lani, ko je vladna koalicija skupaj z glasovi »dobičkarjev« iz SNS in DeSUS štela le še 45 glasov, z Janšo sklenila posebno pogodbo o brezpogojni podpori projektom njegove vlade, ki jima je prinesla dodatnih 20 milijonov. Kam vse je šel ta denar iz državnega proračuna, ni znano, kajti pogodba do zdaj še ni bila javno objavljena. Da sta poslanca šla predaleč, ju je opozoril celo predsednik Unije Italijanov Maurizio Tremul.

Tako »pridobitniško« ravnanje poslancev manjšin je znova obudilo razprave o upravičenosti te posebne pravice italijanske in madžarske manjšine pri nas. Ustava v 64. členu med drugim določa, da imajo pripadniki manjšin ob splošni volilni pravici še pravico po posebnem sistemu izvoliti vsaka po enega poslanca v državnem zboru, ki imata v parlamentu enak status kakor drugih 88 poslancev. Še več, imata pravico veta pri odločitvah, ki zadevajo manjšino. Čeprav sta samo dva, oblikujeta poslansko skupino in se pri vodenju te na vsaki dve leti izmenjujeta. Izmenjaje se pred-

sedujeta tudi komisiji za narodnost. Za obe funkciji dobivata dodatke, ki jima občutno zvišujejo poslansko plačo. Če k temu plačama prištejemo še plači sekretark njune poslanske skupine in komisije za narodnosti, to na leto znesne nekaj manj kot 180 tisoč evrov. V 31 letih je ta posebna pravica, da imata manjšini poslanca v državnem zboru, davkoplačevalce do zdaj samo za plače stala nekaj več kot pet milijonov evrov, če bi upoštevali še druge stroške, pa še kakšen milijon evrov več.

To, da bi bila (nekaterim) narodnim manjšinam vnaprej zagotovljena poslanska mesta v parlamentu, je v Evropi prej izjema kot pravilo. V sosednjih Italiji ali Madžarski slovenski manjšini o tem lahko le sanjata. Tudi raven drugih oblik »pozitivne diskriminacije« manjšin je v obeh državah precej bolj skromna, kakor je pri nas, ko jih poleg ustave določa kar 52 zakonov. Za posebne pravice manjšin skrbi še komisija in urad za narodnosti pri vladi z nekaj deset zaposlenimi in 5,5-milijonskim letnim proračunom.

Posebne pravice obeh manjšin – po zadnjem štetju iz leta 2002 je Italijanov 2258 in Madžarov 6243 – ne pa tudi Romov (3246), Bošnjakov (21.542), Nemcev, Hrvatov (35.642) ali Srbov (38.946), izvirajo še iz socialističnih časov, natančneje iz leta 1974 sprejete ustave SR Slovenije. Pri oblikovanju nove ustave leta 1990 je bilo na temo posebnih pravic kar nekaj polemik, a bolj ali manj povr-

šinskih razprav, denimo o tem, ali ja prav v ustavo zapisati manjšina ali narodna skupnost. Med najbolj prizadevnimi za uveljavitev posebnih pravic je bil ob asistenci članov ustavne komisije iz LDS in socialnih demokratov Roberto Battelli. Battelli, ki je bil pozneje poslanec italijanske manjšine še naslednjih 28 let in je rekorder po poslanskem stažu, je med drugim denimo zahteval, da bi manjšini v (120-članskem parlamentu) imeli po šest poslancev. Ker je to največje poroštvo demokracije, je trdil. Na drugi strani je bilo zoper velikodušno priznavanje posebnih pravic Italijanom in Madžarom pri nas tudi precej ugovorov. Tudi za jedljivih. Tako je delegat obrtniške stranke Zvone Žagar predlagal, »da v ustavo dodamo, da je vsakega, ki kakor koli škodi interesom narodnosti, dovoljeno namakati v Ljubljani trikrat, zjutraj navsezgodaj«. A kot kaže zdaj, interesom obeh narodnosti še najbolj škodita prav njuna poslanca. Njune politične kupčije namreč zagotovo ne pripomorejo k večjemu sožitju v Primorju in Prekmurju.

Jesen leta 96 torej lahko jemljemo kot mejnik, po katerem sta poslanca manjšin pogosto odigrala vlogo jezička na tehtnici pri pomembnih političnih odločitvah.

■ **DOGODKI** 3. in 4. november 1944

Poklon borcem v Kučibregu

7. novembra smo se poklonili padlim borcem v bitki pri Kučibregu. Pred tem so delegacije položile cvetje na skupno grobnico padlih v drugi svetovni vojni na pokopališču v Hrvojih in z minuto molka počastile spomin nanje.

Leta 1944 je 3. in 4. novembra potekala krvava bitka 2. brigade 43. istrske divizije, borcev italijanskega bataljona Alme Vivode in enot slovenskih partizanov koprškega območja proti neprimerno močnejšim fašističnim in nacističnim enotam. V tej neenaki bitki je bilo ubitih 120 borcev, pripadnikov vseh treh narodnosti.

Zaradi epidemije covida-19 in ukrepov NIJZ je letošnji dogodek potekal ob omejenem številu prisotnih. Cvetje k spomeniku so položile delegacije občine Buje, Istrske županije, Udruge antifašista

Hrvatske, predstavniki borčevskih organizacij iz Slovenije, Hrvaške in Italije ter župani občin slovenske Istre. Zbrane je s pozdravnim nagovorom pozdravil župan občine Buje Fabio Vižintin, ki je spomnil na partizanske čase, ko bratstvo in svoboda nista bili le besedi, temveč način življenja. »Treba je na tem mestu stati iz leta v leto in skupaj obujati spomin na težke čase, ko so borci zmogli ne glede na razlike med njimi stopiti skupaj v želji po svobodi in demokraciji, tudi za ceno življenja. Danes živimo v svobodi in demokraciji prav po zaslugi partizanov borcev proti fašizmu,« je poudaril Vižintin.

V imenu občin slovenske Istre je zbrane nagovoril župan Ankarana Gregor Strmčnik. Med drugim je dejal, da tudi danes živimo v težkih časih in bi se morali od

tistih, ki se jih danes spominjamo, mnogo naučiti. Tudi danes ne bi izgubljali virusne vojne in bi premagali vsaj nekatere težave, če bi se znali odpovedati le svojim interesom in podreti svoje potrebe in interese šibkejšim in skupnim ciljem. Oni so znali podrediti svoje interese brez vladnih ukrepov in zakonov, znali so se opredeliti in izbrati med prav in narobe. Mi pa smo neuspešni tudi zaradi svoje sebičnosti.

Predstavniki SABA Hrvatske in Saza udruge antifašista Istarske županije je opozoril na ponovne pojave fašizma in slab položaj protifašizma na Hrvaškem. V imenu organizacije ANPI je spregovoril Fabio Vallon. Skupna želja vseh prisotnih je bila: nikoli več vojne, nikoli več fašizma!

S. B.

■ **AKTUALNO** Natečaj Kdo je drugi?

Odpertje razstave in okrogla miza

Ljubica Jelušič

Ena od dejavnosti, ki smo jih izvedli v okviru projekta EACEA *Evropska antifašistična dediščina – orodje za boj proti sodobnim oblikam diskriminacije in nestrpnosti*, je bil natečaj z naslovom Kdo je drugi? Podoben natečaj je potekal tudi na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini.

V osnovnih in srednjih šolah smo ob podpori Zavoda RS za šolstvo spodbudili učence k iskanju odgovora na vprašanje, kdo je v naši družbi razumljen kot »drugi« ali kot »sovražnik«. Mladi in njihovi mentorji/mentorice so bili povabljeni, da v esejih, pesmih, slikah, dramskih igrah ali kratkih videoposnetkih povedo, kako oni danes čutijo diskriminacijo in nestrpnost, kako se v njihovem okolju določa, kdo je drugi, drugačen, koga ne sprejemati kot sebi enakega ali ga celo sovražiti. Morda so to otroci s posebnimi potrebami, invalidi, Romi, begunci, otroci tujih oziroma sezonskih delavcev, drugi? Cilj natečaja »Kdo je drugi?« je mlade, posredno pa tudi njihove družine, učitelje in mentorje ozavešiti o tem, kako mladi doživljajo izključevanje drugih in drugačnih v njihovih šolskih ali domačih okoljih. Kaj pomeni diskriminacija in kako pride do nestrpnosti v odnosih do ljudi, ki jih ne poznamo? Natečaj poteka v dveh fazah. Iz prve faze, ki se je končala 30. novembra, smo izbrana dela vključili v mobilno razstavo »Kdo je drugi?«, iz druge faze, ki se bo končala 31.

Na natečaju je sodelovalo 26 osnovnih in štiri srednje šole.

marca 2022, pa bomo izdelali digitalno razstavo.

Za potrebe razstave (na desetih panojih) je predsedstvo ZZB NOB potrdilo posebno natečajno komisijo, ki so jo sestavljali mag. Alenka Vidrgar, akademska kiparka; Dragica Breskvar Vesković, dolgoletna urednica literarne revije Mentor; prof. dr. Milena Mileva Blažić, profesorica na Pedagoški fakulteti in strokovnjakinja za otroško literaturo; Branka Bezelj, režiserka; prof. dr. Ljubica Jelušič, koordinatorka projekta; Aljaž Verhovnik,

generalni sekretar ZZB NOB; in Tilka Bogovič, sekretarka komisije. Komisija je izbirala izmed več kot petdesetimi likovnimi deli ter več desetimi pesmi in esejev. Prispele so stripi, videoposnetki, celo raziskovalno poročilo o raziskavi, narejeni med sošolci o tem, koga oni vidijo kot »drugega«. Sodelovalo je 26 osnovnih šol ter štiri srednje šole, vključeni so bili otroci od prvega razreda osnovnih šol dalje. Na natečaju so sodelovali tudi tečajniki in tečajnice Pionirskega doma Ljubljana s slikami in svoji-

mi kratkimi mislimi o tem, kaj so diskriminacija, nestrpnost, sovražnost, drugačnost. Celotna razstava ter vsi videoposnetki so bili poslani v Zagreb, kjer so razstavljeni na skupni projektni digitalni razstavi (<https://sabh.hr/europsko-antifasisticko-nasljeđe/tko-je-drugi-i-drugaciji/>)

Razstavo smo odprli 10. decembra 2021 v počastitev svetovnega dneva človekovih pravic v Hiši Evropske unije v Ljubljani. Pozdravne nagovore ob odprtju so imeli: Marjan Križman, predsednik ZZB

Za vsebino tega dokumenta je v celoti odgovorna ZZB za vrednote NOB. Dokument ne odraža stališč Evropske unije.

Co-funded by the Europe for Citizens Programme of the European Union

■ **EVROPSKA POBUDA** Dražgoše, Oraodur, Lidice, Lipa, Marzabotto

Skupna delitev spomina

Čez nekaj dni bomo znova kakor že desetletja do zdaj obiskali Dražgoše, prehodili kurirske in partizanske poti po Jelovici proti Dražgošam, se poklonili borcem Cankarjevega bataljona, se spoštljivo spomnili vsega gorja, ki so ga v imenu maščevanja doživeli vaščani, in vseh mrtvih. Obudili bomo spomin na legendarno bitko pred 80 leti in uporništvo slovenskega naroda, na partizanski bitko v samem rajhu, o kateri so govorili Hitler in njegovi v Berlinu.

Organizacijski komite za prireditve po stezah partizanske Jelovice in vodstvo ZZB za vrednote NOB Slovenije sta se odločila že na začetku priprav na počastitev te zgodovinske obletnice, da bo ta še posebno slovesna in da bo imela tudi širši mednarodni pomen. Zato so bili na osrednjo prireditev v Dražgošah 9. januarja povabljeni tudi veleposlaniki več tujih držav v Republiki Sloveniji. Hkrati se želi, da bi bil zgodovinski in simbolni pomen Dražgoš ponesen tudi zunaj slovenskih meja s povezovanjem s kraji, s katerimi skupaj delimo spomin na podobna ali enaka kruta okupatorska maščevanja in vsa zločinska dejanja nacističnega režima v različnih krajih okupiranih držav.

Nacifašistični škorenj je v svojem krvavem in neusmiljenim maščevanju in uničevanju v skladu s svojo ideologijo ubijal, streljal talce, požigal, internaliral ljudi v taborišča po okupirani Evropi – gorele so vasi,

umirali so nedolžni ljudje. Rašica, Dražgoše in drugi kraji in njihovi prebivalci v Sloveniji, ki so doživeli enako kruto usodo; Oraodur v Franciji, kjer so nemški okupatorji nekaj sto vaščanov zažgali v vaški cerkvi; Lidice na Češkem, ki so ob-

maščevalnosti za vsakršno uporništvo kjer koli in v kakršni koli obliki po Evropi. Vendar jima ni uspelo zatreti upornega duha, odpornišva in uporništva ter široke protinacistične zavezniške in uporiške koalicije.

hernim pojavom neofašizma in neonacizma v Evropi.

Obisk predstavnikov omenjenih krajev pa bo tudi priložnost za skupni premislek za naše stike in sodelovanje tudi v prihodnje ter širjenje mreže krajev v Evropi, ki

Spomenik pobitim otrokom iz Lidic v tamkajšnjem spominskem parku. Foto: Wikipedia

čutile krvavo maščevanje za atentat na visokega nacističnega funkcionarja; Marzabotto v Italiji, Lipa v hrvaški Istri in še številni drugi kraji so občutili nacistični teror in ohranili trajni spomin na tragedije, ki so jih doživeli kraji in njihovi prebivalci.

Organizacijski komite za prireditve po stezah partizanske Jelovice in vodstvo ZZB sta prepričana, da bo živi povezani spomin krajev, ki so doživeli enako ali podobno usodo, kolektivni pričevalec, opomin in spomin, da sta bila fašizem in nacizem neusmiljena v svoji

Zato sta na osrednjo prireditev v Dražgošah povabila predstavnike Lidic (Češka republika), Oradourja sur Glane (Francija), Lipe (Hrvaška) in Marzabotta (Italija), da bi se ob tej priložnosti skupaj spomnili grozot, ki so jih doživeli med drugo svetovno vojno, se poklonili vsem žrtvam in skupaj poslali sporočilo vsem, da spomin na grozote, ki so jih doživeli naši in številni drugi kraji in ljudje pod fašističnim in nacističnim škornjem, ne smejo zbledeti, ampak so opomin in spodbuda za vztrajno in skupno upiranje sle-

jih povezuje podobna ali enaka tragična usoda med drugo svetovno vojno in ki so lahko močan skupni glas trajnega spomina, opomina in prijateljskega sodelovanja. To sodelovanje ne pomeni le ohranjanja kolektivnega spomina, ampak tudi prispevek k ohranjanju celovitega evropskega zgodovinskega spomina, krepitev protifašističnih temeljev, še kako aktualnih tudi danes – in ohranjanja njene vloge in pomena tudi za ustanovitev EU in življenje v njej.

Marjan Šiftar

NOB Slovenije, Viktorija Potočnik, direktorica Pionirskega doma Ljubljana, prof. dr. Bojko Bučar, predsednik Društva za Združene narode za Slovenijo, in dr. Vinko Logaj, direktor Zavoda Republike Slovenije za šolstvo. Slovesnosti se je zaradi proticovidnih ukrepov lahko udeležilo le 45 ljudi, med njimi so bili poleg organizatorjev tudi predstavniki več veteranskih in domoljubnih organizacij, predstavnica Zagovornika načela enakosti, profesorji in udeleženci Šole demokracije, glasbeniki in njihovi mentorji iz Pionirskega doma, ki so izvedli kulturni program, študentki Kaja Čelan in Kaja Petrovič, ki sta predstavili izbrane pesmi z natečaja ter dramsko igro o Novem sošolcu Mustafi.

Odprtju razstave je sledila okrogla miza z naslovom Listina EU o temeljnih pravicah: načela in praksa v razmerah epidemije covid-19, na kateri so sodelovali Kaja Primožič in Ana Pavlič iz Inštituta za proučevanje enakosti spolov, dr. Dušan Keber, dr. Milan Brglez in prof. dr. Renata Salecl. Prireditev je bila v celoti predvajana na Facebookovem kanalu ZZB NOB Slovenije. Za posnetek in prenos je poskrbela TV Medvode.

Najbolj pretresljiv odgovor na dilemo Kdo je drugi? je narisala Nuša Stegne iz Osnovne šole Partizanska bolnišnica Jesen Tinje v svojem prispevku z naslovom »Vsi krvavimo isto barvo krvi«.

Voščilo

Spoštovane članice in člani KO ZB Vodice in bralci časopisa Svobodna beseda! V prihajajočem letu vam želimo veliko optimističnih in spodbudnih trenutkov ter dobrih priložnosti, predvsem pa veliko osebnega zadovoljstva, obilo dobre volje, topline in zdravlja. Želimo vam prijetne praznike in srečno v letu 2022.

Odbor KO ZB Vodice

SPOROČILA

Bliža se 80. obletnica ustanovitve Dolomitskega odreda. V spomin na to partizansko enoto bomo v začetku julija 2022 na šolskem igrišču pri Osnovni šoli na Vrhovcih v Ljubljani pripravili slovesnost in tovariško srečanje.

Vse bralce Svobodne besede prosimo, naj na spodaj napisani naslov pošljejo vse podatke o morda še živih borcih vseh treh Dolomitskih odredov oziroma terenskih delavcev in aktivistov, ki so bili kakor koli povezani z Dolomitskim odredom.

miran.stupica@gmail.com
040737919

Krožna pot 8/c 1360 Vrhnika

NAŠ POGOVOR

Anton
Oražem

borec XIV. divizije

Z nemškim
oficirjem sva
si zrla v oči

Franci Horvat

Po prehojeni Vezni planinski poti XIV. divizije sem se resno zamislil, kajti njihov pohod je potekal v hudi zimi leta 1944 in pogosto jim je bil za petami sovražnik. Poleg lakote in utrujenosti ter slabe opreme so morali številni borci prenašati še ranjence. Zato sem pri pisanju vodnika razmišljal, kako bi suhoparno besedilo obogatil. Najprej sem želel narediti številne intervjuje s preživeli borci XIV. divizije, toda to ni bila lahka naloga. Večina njih je žal že pokojna. S pomočjo Andreja Mavrija iz Laškega sem dobil stik z Antonom Oražmom, ki je opravil celoten pohod. Ker je Tone še pri močeh, sva se hitro dogovorila za intervju v Domu Rive v Ribnici, kjer prebiva. Za svoja leta, rodil se je 5. oktobra 1924 v Dolenji vasi pri Ribnici, je še izredno čil. Težave ima z vidom in pri hoji uporablja hoduljo, ker si je nedavno zlomil kolk.

Kdaj ste zvedeli, da boste šli na Štajersko?

Ker sem bil navaden vojak, sploh nisem vedel, kam gremo. Hrvaški del pohoda je bil dokaj dolg in domačini so nas lepo sprejeli. Pri prehodu čez Sotlo pri Sedlarjevem so nam pomagali hrvaški aktivisti. Zgradili so nam brv, po kateri smo s 6. na 7. februar 1944 prečili reko. Sodeloval sem pri napadu na Rudnik Senovo.

Vaši soborci so zaplenili nekaj rudarskih čevljev, ki pa jih vi niste dobili. Zakaj?

Najprej sem bil užaljen, ker jih nisem dobil, nato pa vesel. Pozneje se je izkazalo, da so rudarski čevlji izdelani iz grobega nemastnega usnja in spredaj zaščiteni s kovinskimi kapicami, zato so bili neuporabni. Ko so se ti navlažili, so ob nizkih temperaturah zmrznili. Veliko borcev je zaradi teh čevljev izgubilo prste na nogah zaradi ozeblin, kajti zima v Sloveniji je bila takrat huda.

Kako je bilo pri prečanju ceste Celje–Slovenske Konjice?

Spomnim se hudih bojov pri Lindeškem gradu, kjer smo imeli veli-

ko novih ranjencev, ki so ležali na snegu. Poskrbeli smo zanje tako, da je skoraj vsak borec žrtvoval kakšno odejo. Med drugim je bil hudo ranjen namestnik komandanta Tomšičeve brigade, major Jože Lepin - Ris. Na Paškem Kozjaku nam ni uspel preboj celotne divizije na Pohorje. Moja četa je bila v zase-di, ker preboj ni uspel v celoti, sem moral skupaj z glavnino in štabom nazaj na Paški Kozjak, čeprav sem bil na cesti. Tisti, ki jim jo je uspelo prečkati, so bili trenutno rešeni, nas pa so čakali boji na Basališču.

Kako vam je ostala v spominu Graška Gora?

Granate so padale tako pogosto, da je bil sneg bolj črn kakor bel, ni pa manjkalo tudi krvavih sledi. Prepričan sem bil, da mi tokrat ni pomoči, potem sem zagledal znana konja. Bil je konj s Herceve domačije iz sosedne vasi Blate. Dobil sem vtis, da prihaja nekakšna rešitev. Žal je nanj kmalu padla granata in ga ubila.

Kje je bilo najhujše in zakaj?

Po celonočni hoji smo se spustili proti Rastkam, kjer smo se imeli namen spočiti in najesti. Padli smo v sovražnikovo zasedo. Hitro smo se morali podati v strm breg po zaledenem hudourniškem grabnu. Z močmi sem bil pri kraju, potem me je ustavila kamnita zavora, ki je nisem mogel premagati. Pod sabo sem zagledal Nemca, kako meri vame. Prepričan sem bil, da mi ni pomoči, zaželel sem si, da bi umrl. Zaslišal sem strel, toda ne od spodaj, temveč nad sabo. Nemec se je zvrnil v potok. Nad mano se je oglasil sovaščan Karl Dejak, naj mu podam puško, da me potegne navzgor. Tako mi je rešil življenje. Kam ste bili namenjeni po tej noči? Najprej smo šli v Koprivno k cerkvi sv. Jakoba, nato smo se povzpeli do cerkve sv. Duha pod Olševo, sledil je spust do Solčave, malce pozneje še do Luč in Ljubnega. Ker je komandant Luka dobil zvezo s parti-

zani, ki so se zadrževali okoli Gorenjega Grada, smo se mi napotili tja. Naša želja je bila, da gremo najprej na Gorenjsko, nato na Dolenjsko. Na Graški gori smo se znova zbrali 23. marca 1944. 5. maja 1944 sva bila z Viktorjem dodeljena, da greva v izvidnico. Malce pred bunkerjem se je začelo streljanje na naju. Viktor je bil hudo ranjen v trebuh. Sam sem bil v zaklonu in sem želel pomagati tovarišu, nato sem bil ranjen v levo stopalo. Poškodovani so bili štirje prsti, palec pa je ostal nepoškodovan. S težavo sem se splazil stran. Zatem so me soborci spravili v bolnico na Pohorje. Moje zdravljenje je bilo v Paučkovi bolnici Kozjak.

Ste si kakšen dogodek s pohoda še posebej zapomnili?

Nekega dne sem moral po hrano do najbližje kmetije, kjer sem tudi prespal. Naslednji dan sem si nabral hrušk in se po zasekani poti vračal proti bolnici. Pa je na nekem mestu nad mano zašumelo. Ko sem pogledal navzgor, sem videl nemškega ofi-

cirja. Nekaj trenutkov sva si zrla v oči, nakar sva se spontano razšla, vsak v svojo smer. Nekoliko stran sem videl svežo dobro shojeno stezico, ki so jo domnevno napravili nemški vojaki. Malce pred bolnico, kjer je običajno stala smrečica, je bila ta prevrnjena, ob njej pa je moral »nekdo« na veliko potrebo. Ko sem prišel do bolnice, je bila ta prazna, saj so se ranjenci v paniki podirčali v grapo. Spoznal sem, da je bil nemški oficir človek na mestu, kajti domnevam, da je vedel za bolnico in jo ni izdal, in tako je delovala do konca vojne!

V partizanskih vrstah so se našli tudi izdajalci. Ste imeli tudi vi na pohodu kakšnega?

Spomnim se Tončke Hudarini - Jelke, ki je bila namestnica političnega komisarja 2. bataljona Šercerjeve brigade. Ena izmed domnev, da je delala za Nemce, je izhajala iz Ljubenskega grabna. Jelka je običajno nosila rdečo ruto okoli vratu, tam pa si jo je nadela na glavo. Tako naj bi bila varna pred nemškimi krogli. Slišal sem, da je bila Jelka razkrinkana in da jo je za njena grda dejanja doletela zasluzena kazen.

Se vam je zgodila kakšna krivica med drugo svetovno vojno?

Najbolj me boli, da so, ko so delali spiske za prejemnike medalj, ki so vezane na pohod Štirinajste divizije, pozabili name. Čeprav sem bil na podelitvi medalj v Mariboru, je nisem dobil. Zanimivo je, da se nekateri nevoščljivi in nevestni ljudje znajo vrniti v strukture, kjer lahko zlorabljajo položaj in po svoji želji ustvarjajo seznane.

Dr. France Križanič

Gospodarska neravnotežja

V tretjem letošnjem četrtletju (od julija do septembra) je bil slovenski bruto domači produkt (BDP – kazalnik vrednosti novoustvarjenih dobrin) realno pet odstotkov večji kakor pred letom, ter 3,5 odstotka večji kakor v primerljivem obdobju pred pandemijo, torej v tretjem četrtletju 2019. Po izračunih Statističnega urada Republike Slovenije je BDP v tretjem letošnjem kvartalu naraščal po 5,3 odstotka na leto. Četrtletje prej se je povečeval po 8,2 odstotka na leto, upočasnitev rasti pa je posledica veliko hitrejša rasti uvoza od izvoza blaga in storitev. Zmanjšanje presežka v menjavi s tujino in celo začetek primanjkljaja negativno vplivata na gospodarsko rast. V tem primeru se lepo kaže omejitve učinkovitosti ekspanzivne fiskalne politike (spodbujanje domačega povpraševanja z velikim javnofinančnim primanjkljajem) na gospodarsko rast. Nekaj podobnega smo že izkusili v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja.

Od januarja do septembra letos je bil slovenski BDP realno dobrih sedem odstotkov večji kakor pred letom in za 2,5 odstotka nad primerljivo ravno v letu 2019. Med letoma 2019 in 2021 se je državna poraba realno povečala za skoraj sedem odstotkov, investicije za en odstotek, izvoz blaga in storitev za 0,4 odstotka (nominalno – v evrih – za dobra dva odstotka), medtem ko je se je osebna poraba zmanjšala za skoraj dva odstotka.

Kazalnik gospodarskega vzdušja je bil v letošnjem novembru za 16 odstotnih točk višji kakor pred letom ter na enaki ravni kakor med konjunkturo novembra leta 2019. Primerjava letošnjih novembrskih odgovorov direktorjev z odgovori na anketo v novembru 2019 kaže na precej višjo raven povpraševanja za predelovalne dejavnosti in gradbeništvo v letu 2021 kakor pa v letu 2019, obenem pa na nižjo raven povpraševanja v trgovini in storitvenih dejavnostih. Ta razmerja se iz meseca v mesec ne spreminjajo dosti. Na nadaljevanje gospodarske rasti kažejo tudi gradbena dovoljenja, ki so bila v prvih desetih mesecih letos izdana za stavbe s 25 odstotkov večjo površino kakor v enakem obdobju predlani.

Anketa, izvedena po metodologiji Mednarodne organizacije dela, za tretje letošnje četrtletje kaže, da je v Sloveniji 998.000 delovno aktivnih oseb in 47.000 ljudi brez dela (tudi če upoštevamo neformalne oblike gospodarske dejavnosti). Glede na primerljivo stanje v letu 2019 je bilo letos delovno aktivnih za 16.000 ali skoraj dva odstotka več, iskalcev zaposlitve pa za 2000 ali štiri odstotke manj. V tretjem letošnjem četrtletju smo imeli v Slo-

veniji 4,5-odstotno stopnjo brezposelnosti. Bila je približno na enaki ravni kakor med konjunkturo 2019 (4,8 odstotka) ali pa leta 2008 (4,1 odstotka).

V prvih devetih mesecih letos smo imeli na tekočem računu plačilne bilance sicer slabe 1,6 milijarde evrov presežka, a je bil ta za dobre 0,6 milijarde ali 29 odstotkov manjši kakor med januarjem in septembrom leta 2019. Septembra letos je bilo na tekočem računu že 16 milijonov evrov primanjkljaja, v primerljivem mesecu 2019 pa 231 milijonov evrov presežka. Zunanje ravnotežje se očitno poslabšuje, res pa je, da na rovaš izjemno hitre rasti uvoza blaga in storitev.

Inflacija se je novembra močno pospešila. V tem mesecu je bila raven cen življenjskih potrebščin za 4,6 odstotka višja kakor pred letom. Najbolj (za skoraj 15 odstotkov) se je podražil prevoz, nadpovprečni pa so bili tudi povečanje cen stanovanja, vode, električne energije, plina in drugega goriva (dobrih osem odstotkov), povečanje cen storitev v restavracijah in hotelih (šest odstotkov), podražitev oblačil in obutve (pet odstotkov) ter povečanje cen stanovanjske in gospodinske opreme z vzdrževanjem stanovanj (tudi pet odstotkov). Inflacijski pritiski so deloma posledica visoke ravni povpraševanja (ki omogoča podražitve posameznih dobrin), v glavnem pa se ti pritiski prenašajo s trga surovin ter zlasti s trga električne energije in zemeljskega plina. Uvozne cene teh dobrin so bile oktobra letos za zdaj višje kakor v enakem mesecu 2019, skupni indeks slovenskih uvoznih cen pa je bil v oktobru 2021 za dobre 17 odstotkov nad primerljivo ravno izpred dveh let.

V letošnjih prvih treh četrtletjih je imela Slovenija 1,7 milijarde evrov javnofinančnega primanjkljaja (merjeno po denarnem toku). V letu 2019 smo imeli javnofinančni presežek, ki je nato med pandemijo covida-19 prešel v primanjkljaj. Ekspanzivna fiskalna politika je preprečila spiralno upadanje gospodarske dejavnosti. Ta se je že 2021 povrnila in javnofinančni prihodki so letos večji od primerljivih v letu 2019. Primanjkljaj tudi letos ostaja zaradi glede na leto 2019 precej višje ravni javno finančnih izdatkov. Za nekatere med temi izdatki je pričakovati, da se bodo po koncu pandemije zmanjšali na raven blizu tiste iz leta 2019, na primer plače z drugimi prejemki javnih uslužbencev, državni nakupi blaga in storitev ter transferji prebivalstvu brez pokojnin. V primeru, da bi se prvih devet letošnjih mesecev glede na enak obdobje leta 2019 povečali enako kakor nominalni BDP (za 6,3 odstotka), bi imeli v Sloveniji 42 milijonov evrov javnofinančnega presežka.

Inflacija se je
novembra močno
pospešila.

Fotoatelje in galerija Pelikan

Originalni stekleni fotografski atelje s konca 19. stoletja vabi na edinstveno fotografsko doživetje na Slovenskem.

m n z c

muzej novejšegodovine Celje
Prešernova ulica 17, 3000 Celje
Tel +386 3 428 64 28; S: www.muzej-nz-celje.si

V SPOMIN

Živel je Boris Paternu

**Če so nam že vzeli svobodo,
pod njegovim vodstvom
nam pesmi ne morejo vzeti,
če več zatirali nas bodo,
več bomo morali pet!**

Pinko Tomažič, ustreljen 1941

so na vseh koncih in krajih govorili in recitali njegove stihe. Ni bilo mitinga, na katerem jih ne bi bilo slišati.

Veliko teh verzificiranih izpovedi je umetniško večjih, kar pomeni, da so tudi literarno, ne samo dokumentarno tehtne. Še neprimerno več pa je takih, ki so privrele neposredno iz stisk, zanos in podobnih stanj – ne glede na vsa pesemska pravila in so lahko oblikovno zelo nerodne, pa vsaj toliko tudi človeško globoke. Paternu jih je imenoval »nekanonizirane«. Niso visoka poezija, so pa izjemen dokument nekega človeško zagatnega časa. Paternu, nekoč sam partizanski borec, jih je s sodelavci nabral okoli 12.000 (!) – izjemen prispevek k evropski literaturi odpora! »Slovenski delež (je) prav k temu 'pesniškemu obdobju' Evrope« po njegovih lastnih besedah »močnejši in vidnejši, kot je bil pri vseh drugih dosedanjih obdobjih literature«. Zato nam ne narekuje samo veselja, temveč daje kar »nekaj razlogov za ponos«. Skrbno dokumentiranih je v zbirki natisnjena kakšna petina oziroma okoli 2300. K vsemu drugemu pričajo, kako je v tistih letih slovenstvo živelo – mogoče tako močno edinkrat v sodobnosti – po vizijah našega temeljnega in trajnega političnega programa »združene Slovenije« iz leta 1848 – od enega do drugega roba s Slovenci poseljenega sveta, ne glede na meje.

Toda natisa se drži še eno znamenje časa, nekoliko manj častno, vendar značilno: prvi zvezek je izšel leta 1987 še v jugoslovanski državi, nadaljevanje bi moralo slediti v naši novi, samostojni Sloveniji, pa po letu 1991 ni bilo več založnika oziroma denarja za kaj takega; in če se Franci Šali z nekaterimi drugimi kulturnimi ljudmi, ki so znali ločevati med agitacijo, politiko in narodnoosvobodilnim bojem (beri: resnično samostojnostjo), ne bi izrecno zavzel zanj, ta književni spomenik zlepa ne bi ugledal luči sveta.

Boris Paternu je seveda tudi v to delo vložil vse svoje prepričanje, vztrajnost, doslednost, odgovornost in obsežno znanje – tako kot v vse svoje številne razprave. Mogoče v to celo močnejše, ker se je kot domoljub, humanist in svobodnjak čutil zavezanega velikemu času, saj ga je navsezadnje še kot mlad partizan tudi sam sooblikoval.

Zdaj se je ta nepovprečni Slovenec odpravil v spomin. Ni ga več, med nami pa ostaja njegovo veliko in pomembno delo. Naj se povrnem k naslovu »Boris Paternu je živel« in dodam: živel pa bo tudi poslej – kot izročilo in misel.

Matjaž Kmecl

26. novembra je v Trstu sredi svojega 96. leta umrl literarni zgodovinar in razlagalec Boris Paternu. Bil je med najvidnejšimi v svoji stroki povojnega časa; iz klasičnega literarnozgodovinskega nabiralništva podatkov, ki naj bi najbolj objektivno govorili o literaturi in njenih ustvarjalcih, je vedo preusmerjal v prepričanje, da nobeno podatkovno dejstvo ne more sporočiti o umetnini toliko, kolikor besedilo samo s svojim jezikovnim in pomenskim ustrojem. S takšno vero je potegnil za seboj tovariše, kar celo generacijo; ob številnih sveže napisanih razpravah je leta 1967 sledila obsežna interpretacija naše povojne literature od leta 1945 do 1965 v dveh delih in z ustreznimi antologijami (Paternu, Zdravec, Koruza, Glušič, Kmecl).

Spočetka se je posebej posvetil pripovedni prozi (*Slovenska proza do moderne*, 1957), potem pa predvsem liriki in še posebej Prešernu; velikega poetu je namenil obsežno mozaično monografijo (*France Prešeren in njegovo pesniško delo I, II*, 1976-77). Seveda je kot mnogoletni univerzitetni profesor v enakem duhu strokovno vzgajal tudi številne rodove mladih slavistov. Bil je deležen številnih priznanj, med drugim je bil

izvoljen za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Nam kot nadaljevalcem izročil in vrednot narodnoosvobodilnega boja 1941-1945 pa je bil seveda še posebej pomemben kot urednik, organizator in glavni avtor izčrpnega nabora slovenskega pesemskega ustvarjanja iz vojnih let. Takrat je – ve se – v osebnih stiskah, osvobodilnem zanosu in volji po svobodi pisalo verze nešteto avtorjev – od najbolj preprostih izpovedovalcev do vrhunskih umetnikov; od na smrt obsojenih, zaprtih in mučenih do partizanskih jurišnikov. Od takih, ki so verz ali dva izpraskali v jetnišnični zid, ali takih, ki so jih pisali za ilegalno časopisje, in takih, ki so izpovedne stihe v kacetih skrivaj zapisovali, preden so sami končali v krematorijih, do Otona Župančiča, ki je že konec poletja 1941 napisal znamenito pesem *Pojte za menoj* (*Veš, poet, svoj dolg*); pa do mladega Kajuha, ki so ga šele hude vojne stiske dokončno oblikovale v enega najvidnejših slovenskih poetov, potem pa je komaj enaindvajsetleten že padel; tudi prvo zbirko njegovih pesmi so razmnožili kar med pohodom v deževnih in hladnih snežniških gozdovi; slovenski ljudje pa so ga zelo hitro posvojili, navdušeno

NOVE KNJIGE

Ne pozabite nas

Metka in Franc Podjed, domačina z Bohinjske Bele, sta izdala knjigo *Ne pozabite nas*. Namenjena je spomenu na padle borce, katerih imena so zapisana na spomeniku v vasi. Generacije, ki je doživela vojno, skorajda ni več. Kljub temu sta 80. obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte in srečanja organizatorjev upora proti okupatorju na Slamnikih pravi čas, da se spomin zapiše tudi v knjigo.

Avtorja v knjigi prikažeta zgodbe padlih borcev, ki sta jih zbrala iz dostopnih pisnih virov in pričevanj potomcev. V knjigi so zapisi o okupaciji, predstavljeni so Wolfova domačija na Slamnikih, dejavnost gestapa in nemške vojske, kurirske postaje, partizanske brigade, posebno pozornost pa sta avtorja namenila življenjskim zgodbam padlih borcev.

Med sklepnimi ugotovitvami je dejstvo, da je med prvo in drugo svetovno vojno v treh vaseh Bohinjske Bele padla skoraj četrtina odraslih moških. Knjiga je izšla v samozaložbi, na voljo pa je v blejski knjižnici.

Romana Purkart

NOVE KNJIGE

Vojna II Gregorja Jazbeca

Knjižnica Mirana Jarca je v sodelovanju z Združenjem borcev za vrednote NOB Novo mesto 13. oktobra pripravila predstavitev nove knjige mag. Gregorja Jazbeca. Avtor, sicer vojaški psiholog, satirik, pisatelj in predavatelj, je svojo že sedmo knjigo naslovil *Vojna II* in v njej razgrnil vzroke, cilje in posledice bojevanja in vojne. V knjigi *Vojna II*, ki je sestavljena iz poglavij *Nauki NOB*, *Vojaško vodenje*, *Psihične posledice vojne* in *Propaganda*, je zbral primere analiz spopadov iz različnih vojn, gledano skozi perspektivo vojaške psihologije. Avtor je svoje delo predstavil

ob enem od teh primerov, in sicer partizansko-nemškem spopadu na Menini planini marca 1945.

Darko Pucelj, foto: Dušan Černe

KULTURA MED NOB 12. december 1941–12. december 2021

Jubilejni koncert »Spomini«

»V dvorani hotela Union je predvojni Akademski pevski zbor ljubljanske univerze pod vodstvom Franceta Marolta na predvečer kulturnega molka, ki ga je organizirala Osvobodilna fronta, 12. 12. 1941 izvedel svoj poslednji koncert,« je napisano na spominski plošči, ki so jo ob 80. obletnici tega zgodovinskega dogodka, 11. decembra 2021, odkrili v podhodu iz Nazorjeve ulice do vhoda v veliko dvorano Grand hotela Union v Ljubljani. Plošča bo mimoidoče vedno spominjala na edinstveni koncert v okupirani Ljubljani, Sloveniji in ne nazadnje v Evropi.

Odkritje spominske plošče so pospremili besede podžupana mestne občine Ljubljana Aleša Čerina in predsednice ZZZB NOB Ljubljana Julijane Žibert. Še posebej pa se je vseh prisotnih dotaknil originalni posnetek Jenkove Lipe. Ta posnetek se je vse do danes ohranil po zaslugi iznajdljivosti Rudija Omote, saj mu je takrat vodstvo OF naložilo, da koncert posname. To mu je uspelo z mikrofonom, skritim v lestencu pod stropom dvorane.

Naj spomnimo: 12. decembra 1941 so bili v nabito polni veliki Unionski dvorani na odru predvojni Akademski pevski zbor ljubljanske univerze in dirigent, legendarni France Marolt. Ob ubranih glasovih pevcev slovenskih narodnih in ponarodelih pesmi je v dvorani ob prisotnosti predstavnikov italijanskih oblasti naraščala želja po uporabi proti okupatorjem. Ta je vrelišče dosegla ob koncu prvega dela med prepevanjem Jenkove Lipe, ko so poslušalci s solzami v očeh stojeli ploskali. Predstavniki italijanske oblasti so zahtevali pojasnilo, kaj se dogaja, in takoj zatem so protestno

Spominsko ploščo so odkrili Aleš Čerin, Julka Žibert, Urška Fajdiga, predsednica AZ Tone Tomšič, in vodja mešanega pevskega zbora Lipa zelenela je Andrej Kerin.

Koncert ob 80. obletnici začetka kulturnega molka (foto: Andrej Kerin)

zapustili dvorano. Že naslednji dan so Italijani zbor razpustili, dirigent France Marolt pa se je še pred aretacijo umaknil iz Ljubljane. Začel se je kulturni molk, eno od orožij OF in s tem upora slovenskega naroda proti okupatorjem.

Po odkritju spominske plošče so se udeleženci v Unionski dvorani pridružili pevkam in pevcem APZ Tone Tomšič in njegovim nekdanjim pevkam in pevcem, ki danes prepevajo pod imenom Mešani pevski zbor Lipa zelenela je. Tokrat je bila v dvorani prisotna tudi Folklorna skupina France Marolt, ki je jubilejni koncert »Spomini«

oplemenitila s plesno priredbo iz takratnih dni. Tako so počastili tudi 130. obletnico rojstva in 70. obletnico smrti legendarnega Franceta Marolta. Tudi na tem koncertu so prisotni ob petju obeh zborov podživeli delček razpoloženja izpred 80 let, še posebej ko sta oba zbora skupaj zapela *Pesem o svobodi* in za konec Jenkovo Lipo. Začutili smo hrepenenje po svobodi takratnih poslušalcev in si zaželeli, da se nikdar več ne ponovi, da bi morali organizirati kulturni molk, ker bi nam nekdo hotel vsiliti svojo, nam tujo kulturo.

Meta Verbič

SPOMENIKI

Rože obnovil že 19 spomenikov NOB

Lastnik in direktor Vojaškega muzeja Tabor Lokev Srečko Rože, ki mu je ministrstvo za kulturo podelilo status interpretatorja kulturne dediščine, letos pa ga je sežanska občina komaj 55-letnega razglasila tudi za častnega občana, je v tem letu restavriral že 19 spomenikov na Krasu in Kozini. Z velikim potrpljenjem in trdom je novembra obnovil spomenik padlim borcem NOV in žrtvam fašističnega nasilja v vaškem jedru v Tomaju in grobnico neznanih padlih junakov na pokopališču v Dutovljah.

Po besedah predsednice KS in krajevne borčevske organizacije Dutovlje Neve Filipčič so si Dutovci že vrsto let želeli obnoviti grobnico. Končno se jim je želja izpolnila, ko so k sodelovanju povabili restavratorja Srečka Rožeta, s predlogom pa se je strinjal tudi predsednik sežanskega borčevskega združenja Bojan Pahor, ki poudarja, da so letos več pozornosti namenili obnovi borčevskih spomenikov na Krasu in v Brkinih.

V dutovski grobnici, ki jo krasi kamnita plošča iz leta 1969, je pokopanih veliko padlih v bitki za Trst maja leta 1945. Na tem mestu pa je pokopan tudi pilot letala, ki ga je januarja 1944 sestrelila nemška proti-

Obnovljeni spomenik žrtvam fašističnega terorja v Tomaju

letalska obramba pri Krepljah. »Moj oče Albin Rože iz Krepelj je takrat prišel iz bataljona speciale italijanske vojske in skupaj s sosedom Emilom Tavčarjem na premci vozil mitraljez, ki pa so mu ga zaplenili. Oba sta potem kmalu odšla v partizane, moj oče je preživel, Emil pa je žal padel,« pripoveduje Rože.

Rože pa je ponosen tudi na svoje restavratorsko delo na spomeniku v Tomaju, kajti na spomeniku je med drugim obnovil kar 488 črk. Rože

dodaja: »Po očetovi strani so moji predniki prišli iz Francije v Tomaj. Pod nastreškom tomajske pokopališke cerkvice Device Marije iz leta 1585 so grobnice plemiške rodbine Rosse, ki je v svoji zgodovini spremenjla priimek v Rose, Roze in Rože. Nasledniki te družine, ki se delijo v tri veje (Dutovlje, Utovlje in Tomaj), so tudi v Avstriji. Jaz izhajam iz dutovske veje kakor tudi priznani vinar Borš Lisjak.«

Olga Knez

Obnovljeni spomenik na Frati

Na mestu, kjer danes stoji Dom Frata, je že v 19. stoletju stala stara lovška koč. Med drugo svetovno vojno so se v gozdarski koči zbirali aktivisti in partizani, koč pa je okupator leta 1942 požgal do tal. Po vojni so koč obnovili in postavili nov Partizanski dom, ki so ga pozneje preimenovali v Turistični dom Frata.

Na tem mestu se je 29. oktobra 1941 zbrala skupina domoljubov in ustanovila 1. novomeško partizansko četo pred odhodom v napad na mejno nemško postojanko na Bučki, kar je bil pomemben dogodek za celoten narodnoosvobodilni boj na Slovenskem. Četo so sestavljali prostovoljci z novomeškega območja in od drugod. Dan ustanovitve 1. novomeške partizanske čete je nekdanja novomeška mestna občina izbrala za svoj občinski praznik. Na ta dan je Območno združenje slovenskih častnikov Novo mesto organiziralo tudi množični nočni pohod na Frato, vendar je letos zaradi omejitev zbiranja žal odpadel.

Da pa bi se ohranil spomin na dogodke pred 79 leti, je pri obnovljenem partizanskem spomeniku na Frati ob spoštovanju vseh omejitev zbiranja potekalo polaganje venecv v spomin na padle partizane, aktiviste in ubite talce. Med njimi so bili tudi lovci. Spomenik je leta

Spomenik na Frati po obnovi

1952 v spomin svojim lovskim tovarišem in drugim domoljubom, padlim na tem območju, postavila nekdanja Lovska zveza Novo mesto. V imenu Zveze lovskih družin Novo mesto je k spomeniku položil venec in prižgal svečo njen predsednik Franc Jarc. Venec so v imenu Območnega združenja slovenskih častnikov Novo mesto položili predsednik Vasko Maraš in Branko ukič, v imenu Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto predsednik Dušan Černe in v imenu mestne občine Novo mesto podžupan Boštjan Grobler.

Spomenik na Frati je že močno načel zob časa in potreben je bil obnove. Skupni predlog in želja Zveze lovskih družin Novo mesto, Lovske družine Novo mesto in OO ZB NOB Žužemberk ter sprejeta odločitev, da se spomenik obnovi, so mu dali novo podobo. Sredstva za obnovo so prispevali tudi občine, družbene organizacije in donatorji. Vsem nam bo v ponos in dokaz, da bo spomenik še leta stal na jasi pri domu na Frati kot spomin na del naše zgodovine, ki se je ne da in ne sme pozabiti.

Darko Pucelj

Prenova spomenika na Lokvah

Jožef Jerman, predsednik Združenja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Črnomelj, je sporočil, da je bil njihov član Marjan Kastelic spet dejaven, tokrat pri obnovi spominskega obeležja na Lokvah. Spomenik je bil potreben temeljite obnove, saj

spodnjega dela napisa ni bilo več videti. Po petih urah trdega dela je bil napis obnovljen. Obiskovalce je na prireditvi 7. novembra na veselje članstva in udeležencev tako dočakal spomenik v novi podobi.

S. B.

Popisanih 6600 partizanskih obeležij

V december vstopamo s 6600 partizanskimi obeležji na Geopedijinem zemljevidu. Zadnje sveže vpise in dopnila so prispevali Stane Građnik, Daniel Divjak, Franc Štibernik, Mojca in Jani Luštrek, Miloš Kermavnar, Matija Matvoz, Bor Borovski, Ivan Krivec, Miran Hladnik in še kdo.

Posamezne zbirke v okviru spomenikov se počasi zaključujejo. Tako spominska obeležja ilegalnemu Radiu Kričac v Ljubljani: postavljena so bila na 19 od 24 lokacij, kjer je Kričac deloval. Ostalo jih je 14, pet pa jih je izginilo. Nedavno je bilo odstranjeno obeležje Kričacu v Štrekljevi 4 v Rožni dolini.

Mestno organizacijo Zveze borcev v Ljubljani prosim, da odstranitev prijavi Zavodu za varstvo kulturne dediščine in policiji oziroma poizve, kam so ga novi lastniki hiše spravili. Plošče Kričacu niso vpisane v register kulturne dediščine, vendar tudi tisti spomeniki, ki v registru so, ob odstranitvi niso deležni posebne zaščite. Zavod sicer pozove lastnika, naj obeležje po obnovi vrne na staro mesto, a obmolkne, če ta tega noče storiti.

Podoben seznam se pripravlja za tipska obeležja iz travrz za partizanske prehode čez železnico.

Na Jelovici, ki smo jo imeli za opisano, se je našlo še eno obeležje. Posvečeno je partizanski bolnišnici, ki jo je ustanovil dr. Edvard Pohar - Brko. Na gozdnem grebenu med Smlednikom in Zapogami stoji spomenik Francu Gortnarju - Črtu, ki je tu padel leta 1944. Peter Gortnar je zapis na Geopediji dopolnil s spomini na starejšega brata; objavljeni bodo tudi v Svobodni besedi. Ob tem se je razkrilo, da sta tako Črt kot njegova letos umrla sestra Francka, ki je bila med vojno na prisilnem delu v tretjem rajhu, pesnila. Njune pesmi in Frančin lagerski dnevnik sem postavil na Wikivir. Na Wikiviru se bodo počasi nabirale partizanske, izseljenke in taboriščne pesmi 2437 Slovencev, ki so v težkih časih s pesnjenjem blažili svojo stisko in iskali pot iz nje. 12.000 teh pesmi je med 1970 in 1990 zbral literarni zgodovinar Boris Paternu in izbor objavil v štirih knjigah antologije z naslovom Slovensko pesništvo upora (1987–1994). S pospletanjem partizanskih pesmi bomo poskrbeli, da njegovo delo tudi po njegovi smrti ne bo pozabljeno in da ne bo pozabljeno trpljenje naših uporniških prednikov.

Miran Hladnik

PISMO

Posmrtni ostanki slovenskih vojakov na Korziki

V ZZB NOB Slovenije smo prejeli zanimivo pismo s Korzike. Dr. Tatjana Dumas Rodica, častna konzulka Republike Slovenije v regiji Auvergne-Rhône-Alpes, nam je poslala sporočilo vojaškega oficirja Xavierja Billana, ki je odgovoren za vzdrževanje vojaškega grobišča na pokopališču občine Ajaccio na Korziki. »Odkril« je namreč grobnico, v kateri so posmrtni ostanki 14 slovenskih vojakov, padlih v drugi svetovni vojni.

Po telefonu jo je zaprosil, da vzpostavi stik z nami in preveri, ali jim dovolimo, da grobnico in spo-

čič, Ivan Kočir, Jožef Kogoj, Janko Leban, Leon Logar, Humbert Lončarič, Anton Matajurc, Silvester Naberger, Viktor Sosič, Božo Tuljak in Miro Vrabec.

Skupnost borcev »slovanskih čet« s sedežem v Postojni, Republika Slovenija, Ajaccio, 9. maja 1992.

V ZZB NOB Slovenije smo z veseljem sprejeli to sporočilo in seveda podpiramo obnovo. Prav tako tudi ZZB za vrednote NOB Postojna. O zgodovini postavitve plošče v Ajacciu pa nam je predsednik postojnske borčevske organizacije Jerko Čehovin sporočil: »Zadeva nam je znana. Gre za naše prisilne mobilizirance, mobilizirali so jih Italijani. V glavnem so bili letnik 1926/27 in bili so v delovnih taboriščih. Po kapitulaciji Italije je Sardinija postala del ameriške okupacijske cone, od koder jih za razliko od britanske cone niso pustili oditi, da bi se pridružili narodnoosvobodilnemu boju. Američani so jih s Sardinije preselili najprej na Korziko, potem pa na jug Francije, v okolico Marseille. Domov so se vrnili šele konec leta 1945.«

Čehovin še dodaja, da ta imena 14 slovenskih fantov izhajajo verjetno iz te skupine in da so zaradi bolezni ali opravljanja težkih del izgubili življenje. Bili so vojni ujetniki, v glavnem Primorci. Sardincem je posvečen tudi spomenik v središču Postojne, saj so nekateri od njih s peticijo zahtevali, da se vključijo v partizanske enote. Podrobna kalvarija teh fantov je opisana v knjigi Alberta Kljuna *Sardinci* in knjigi *Bataglion speciale* avtorjev Sare Perini in Branka Čermelja.

Dotrajana plošča na grobnici na Korziki. Foto: Xavier Billan)

minsko ploščo restavrirajo, saj sta v zelo slabem stanju. To je dobro razbrati tudi iz poslane fotografije. V pismu častna konzulka še dodaja, da je oficir Xavier Billan zelo ganjen nad odkritjem grobnice.

Na spominski plošči piše:

Na tem kraju je pokopanih 14 Slovencev, pripadnikov »slovanskih čet« 2698. tehnično-nadzorstvena polka VII. ameriške armade, ki so leta 1944 na Korziki žrtvovali svoje življenje za svobodo domovine.

Bernard Brezavšček, Franc Debevc, Ivan Ferjančič, Andrej Kav-

V SLIKI IN BESEDI

Zgornja Polskava:

V začetku septembra so se člani KO ZZB NOV Zgornja Polskava odpravili na ekskurzijo v Prekmurje in Goričko z namenom, da si ogledajo tamkajšnje zgodovinske zanimivosti in pomnike NOB. Pridružilo se jim je še nekaj članov iz Slovenske Bistrice.

V Murski Soboti so se ustavili pred mogočnim Spomenikom zmage v središču mesta, ki so ga Prekmurci skupaj s predstavniki Rdeče armade postavili spomladi leta 1945 in spominja na skupni boj za osvoboditev Prekmurja. Obiskali so tudi Pomurski muzej, kjer so se seznanili s sodobno zgodovino 20. stoletja v Prekmurju.

Pot jih je vodila v Vrt spominov in tovarštva v Petanjcih, ki je plod Fundacije prof. dr. Vaneka Šiftarja, uglednega ustavnega pravnika, ki beleži pomembne zgodovinske dogodke od leta 1920 do 1999.

O pomenu in namenu tega spominskega vrta jih je slikovito seznanil Vanekov sin, Marjan Šiftar. Ob koncu ogleda pa jih je občinsko združenje ZB v Murski Soboti velikodušno pogostilo v hotelu Štrk (Lovenjakov dvor). Sledil je še ogled največjega srednjeveškega gradu v Sloveniji v občini Grad, ki ima toliko soban, kolikor je dni v letu. Zadnja točka je bila Bukovniško jezero, ki ponuja številne možnosti za aktivna doživetja narave. Poleg starih dreves so našli še istoimenski izvir z vodo, ki ima energijsko moč in številne zdravilne učinke. Na ekskurziji so izvedli tudi volitve v KO za naslednji štiriletni mandat. Iskrena hvala za prisrčen sprejem in pogostitev članom borčevske organizacije iz Murske Sobote. Polni lepih vtisov in bogatejši za nekatera nova spoznanja so se udeleženci ekskurzije v večernih urah vrnili domov.

Pred dnevom mrtvih so očistili grob talcev in se s prižigom svečk poklonili 30 talcem v Gaju pri Zgornji Polskavi. Pri tem so sodelovali tudi borci in osnovnošolci iz Radeč ter zgornjepolskavski osnovnošolci. Svečke so prižgali tudi pri spomeniku v Kočnem, pri Javerniku in pred Osnovno šolo Spodnja Polskava. Naj spomin na padle v vojni nikoli ne zbledi!

Jožica Ravš

Sevnica:

Združenje borcev za vrednote NOB Sevnica je tudi ob letošnjem občinskem prazniku, ki ga občina Sevnica praznuje 12. novembra v spomin na junaško dejanje komandirja Brežiške čete Dušana Kvedra - Tomaža (po njem se imenuje ulica v mestnem središču), položilo venec pri spomeniku padlim na Trgu svobode in spominski plošči na stavbi sodišča. Polaganju vencev je v Albert Felicijanovi dvorani na sevniškem gradu sledila slavnostna seja, na kateri so podelili bronaste plakete in priznanja.

Dobitnice in dobitniki plaket in priznanj s sevniškim županom, predsednico ZB za vrednote NOB Sevnica in moderatorko slavnostne seje

Zbrane je nagovorila predsednica ZB za vrednote NOB Sevnica Vladka Blas. Obudila je spomin na nekatera pogumna dejanja, ki so bila kamenček v tlakovanju poti do svobode: »Občina Sevnica praznuje svoj praznik 12. novembra v spomin na osvoboditev štirih vodilnih krajevnih aktivistov OF, ki so jih na ta dan leta 1941 iz sevniškega gestapovskega zapora rešili pogumni borci Brežiške čete pod poveljstvom Dušana Kvedra - Tomaža, prekaljenega častnika španske republikanske vojske in narodnega heroja. Kvedrovo dejanje je bilo prvi vdor v gestapovske zapore v velikem nemškem rajhu. Danes se spominjamo tudi 80. obletnice ustanovitve prvih terenskih organizacij OF.«

Župan Srečko Ocvirk pa je spomnil, kaj pomeni imeti praznik in zakaj je praznik pomemben: »Dogajanje pred 80 leti je bilo zelo pomembno, kajti slovenski narod in prebivalci na območju naše občine so bili izpostavljeni izredno velikim pritiskom, izseljevanju in okupaciji. To so bili izredno hudi časi, a danes smo pred veliko manjšimi izzivi. V izzivu, ki ga predstavlja epidemija, ne najdemo minimalne sloge, enotnosti in odgovornosti do sočloveka. Upam, da bo prišlo do poenotenja v zimi, ki je pred vrati. Vsakdo ima svoj pogled.«

Slavnostna seja Združenja borcev za vrednote NOB Sevnica, ki jo je povezovala Estera Savič Bizjak, se je končala s podelitvijo bronastih plaket in priznanj. Priznanja ZB za vrednote NOB Sevnica za lani in letos so prejeli Marija Lupšina, Vinko Zalezina, Danijel Kuhar, Stanko Gorenjc, Posavski obzornik, Alojz Bovhan, Cvetka Valant in Jože Prijatelj. Dobitnika bronaste plakete sta Marjan Gorenjec in Marijana Obaha.

Vladka Blas

Loška dolina:

Krajevna organizacija ZB Loška dolina je 16. oktobra organizirala slovesnost v počastitev praznika občine Loška dolina, ki je letos jubilejen, saj je

Spominska slovesnost v počastitev praznika občine Loška dolina

od 19. oktobra 1941, ko so partizani napadli italijansko postojanko v Ložu, minilo že 80 let. Župan občine Loška dolina Janez Komidar je v svojem nagovoru poudaril pomembnost občinskega praznika, s katerim se spominjajo odpora Loške doline proti okupatorju.

Na letošnji slovesnosti je bil slavnostni govornik dr. Martin Premk. Med drugim je poudaril, da sta bila napada na Lož in Bezuljak prva večja napada na območju italijanske okupacije, pri čemer so vsa poročila o napadu končala pri Mussoliniju. Nadalje je opozoril, da je bila Loška dolina ves čas vojne središče upora proti okupatorju. Po prihodu Italijanov je bilo tu osvojenno ozemlje in prvo zavezniško letališče. Kot pravi, ga žalosti, da »se država danes tega sramuje, namesto da bi bili državljani ponosni na svojo zgodovino in jo spoštovali.«

Poleg slavnostnega govornika je spregovoril tudi predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Cerknica Drago Frlan, ki je zaskrbljen nad dejstvom, da sedanja oblast s svojimi dejavnostmi izničuje in izkrivlja pomen partizanskega boja proti okupatorju. To se kaže v obliki preganjanja simbolov in dogodkov, povezanih z ohranjanjem spomina na narodnoosvobodilni boj, kot primer izključevanje praporov z državnih proslav. Ugotavlja, da se današnja oblast boji lastnega ljudstva in zlorablja policijo za dosego svojih ciljev. Končal je, da izgublamo ugled demokratične in pravne države v evropskem okviru.

Proslavo je povezovala Andreja Buh, nastopali pa so Ženski pevski zbor Društva upokojencev Loška dolina, učenci Osnovne šole Janeza Hribarja iz Starega trga, Godba Kovinoplastike Lož in Miha Razdrih s kitaristom Blažem Albrehtom.

Damijana Škrli, foto: Jelka Lekše

Visoko:

16. septembra smo na Visokem počastili spomin na enega izmed najpomembnejših dogodkov v zgodovini kraja, ki se je zgodil pred 80 leti, v času druge svetovne vojne. To je bil dan ustanovitve Odbora OF za vasi Visoko in Luže, svetel dogodek, s katerim smo si zažrtali pot v svet miru, svobode in neodvisnosti. Spominska slovesnost pa zaradi slabega vremena ni potekala pri spominskem obeležju ob nekdanjem Zormanovem mlinu, kjer so se predvsem v prvih dveh letih druge svetovne vojne načrtovale in sprejemale pomembne zgodovinske odločitve, organizirale zbiralne in druge partizanske akcije. Vsa povojna leta so se nekdanji sokrajanji pogosto spominjali Tineta, njegove modrosti, narodne zavednosti in odločnosti. S svojim življenjem in delom je kraju zapustil neizbrisen pečat, zato se po njem že več kot šest desetletij imenuje naše kulturno društvo – KUD Valentin Kokalj Visoko, 16. september pa smo izbrali tudi za krajevni praznik.

Spominsko slovesnost sta tudi letos pripravila Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB in Kulturno društvo Valentin Kokalj Visoko. V programu so sodelovali Ljudski pevci »Hiše čez cesto Milje« (ki so pod vodenjem zborovodje Staneta Markuna zelo občuteno zapeli venček domoljubnih in partizanskih pesmi) in članice kulturnega društva, ki so interpretirale pesmi Otona Župančiča, Ivana Minattija, Karla Destovnika - Kajuha, Rada Bordo- na, Cirila Zlobca in Srečka Kosovela. Prireditvev so zaznamovali tudi številni praporščaki, ki so že s svojim prihodom poudarili slovesnost spomina na nekdanje krajanje in dogodke pred 80 leti.

Osrednji govornik letošnje spominske slovesnosti je bil domačin, tovarš Ivan Gros. Kot dober poznavalec domače zgodovine se je v govoru – poleg tedanjih prelomnih dogodkov in hudih posledic okupatorjevega nasilja v

Slavnostni govornik na Visokem je bil domačin Ivan Gros.

naših krajih – spomnil še številnih drugih dogajanj in dejstev, ki so ogrožali obstoj slovenskega naroda vse od konca prve svetovne vojne naprej (od početja privržencev italijanskega fašizma do nemškega in avstrijskega nacizma ter njihovih podpornikov). S tem je še globlje in močnejše osvetlil pomen odločitve naših nekdanjih sokrajanov 16. septembra 1941, da za organiziranje upora proti tujemu jarmu ustanovijo svojo organizacijo – Odbor OF za vasi Visoko in Luže.

Večerke spominske slovesnosti se je udeležila kar velika množica krajanov in prebivalcev sosednjih krajev, med njimi predsedniki in člani društev ZB za vrednote NOB ter župan Občine Šenčur Ciril Kozjek.

Danijela Bakovnik

Sv. Ot:

Člani krajevnih odborov Zveze borcev za vrednote NOB Šempeter, Vrtojba in Bukovica - Volčja Draga se na Sv. Otu pri spomeniku padlim vsako leto

poklonimo padlim borcem na goriški fronti. 18. septembra smo k spomeniku ob praporih in zastavah položili venec. Ob spremljavi harmonike je pevska skupina pela partizanske pesmi. Zbranim sem prebrala del življenjepisa pred dvema letoma umrlega Tomaža Vuka iz Mirna, ki je kot 14-letni fantič z očetom Francem, članom Narodnega sveta za Primorsko, sodeloval na goriški fronti. Po razpadu Italije so Gorico 10. septembra 1943 zasedli Nemci. Naleteli so na upor partizanov. Začela se je goriška fronta od Brd po okoliških hribih do Sovodenj. Po vaseh so bile požgane hiše, mnogo ljudi je umrlo, številne so odpeljali v nemška taborišča.

Po koncu ofenzive 26. septembra je Tomaž z očetom sodeloval pri ureditvi tiskarne Doberdob v bunkerju pri neki hiši v Dolgem lazu, nato je do leta 1944 deloval v tiskarni. Naloga Tomaževega strica Marka, starega partizana, je bila namreč organizirati tiskanje na ciklostilu. Natisnili so partijsko

knjigo VKPV, plakate, koledarje. Natisnjeno gradivo so zvečer odpeljali na javko in tam so ga prevzeli kurirji. Tomaž je delal v tiskarni do marca leta 1944. Vrnil se je domov in naprej nabavljaj material za tiskarno Doberdob. Sodeloval je tudi pri prevozu po delih dve toni težkega tiskarskega stroja za Tiskarno Slovenija, ki so ga nabavili v Milanu. Septembra leta 1944 je Tomaž iz Kala nad Kanalom ponoči spremljal ranjeno partizanko v Renče. Partizanki je uspelo pobegniti, Tomaža pa so Nemci ujeli. Najprej so ga zasilili v Renčah, nato je bil zaprt v Gorici. 16. oktobra 1944 so ga odpeljali v koncentracijsko taborišče Buchenwald v Nemčiji. Od tam se je 24. junija 1945 vrnil domov.

Majda Nemec

Čehnarjeva dolina:

31. julija smo se na Malkovcu zbrali pohodniki na tradicionalnem pohodu v Čehnarjevo dolino. Preko Malkovca, Slančjega vrha in Krsinjega vrha smo se spustili v Čehnarjevo dolino, kjer smo pripravili krajši kulturni program. Govornik Janez Valant je slikovito opisal, kaj se je v tej skriti dolinici dogajalo med drugo svetovno vojno. Poleg domačinov, ki so se uprli okupatorju, sta na tem mestu med drugimi delovala tudi pozneje legendarna partizanska poveljnika Stane Potočar - Lazar in Dušan Švara - Dule.

Valant je spomnil tudi na 2. avgust leta 1942, ko so fašisti na Malkovcu požgali 43 poslopij in ustrelili sedem talcev, številne druge pa so zaprli. Do konca vojne je 51 ljudi iz teh krajev za svobodo darovalo svoje življenje, številni so izgubili svojo mladost in zdravje po raznih taboriščih, veliko družin pa je ostalo brez domov.

Čeprav se ti dogodki počasi umikajo v zgodovino, živih prič pa skorajda ni več, je prav, da se spomnimo teh dogodkov in ljudi, ki so jih krojili. Veliko število pohodnikov, tudi mladih, govori o tem, da ljudi zanimajo ti usodni zgodovinski dogodki. In najlepše je, če se z njimi seznanimo kar tam, kjer so se zgodili.

S. Kužner

POPRAVEK

V novembrski številki Svobodne besede smo na četrti strani pri članku Rupnikovi vojaki morili v vaseh Laze, Hreljin in Dol, objavili napačno sliko. Za to se opravičujemo.

Jože Kobe

Viljem Kobe

Emil Kobe

Jože Rauh

Mirko Gorjup

Peter Krapš

Jurij Prebilič

Pavel Kraškovič

DAN SPOMINA NA MRTVE

Radenci:

Pri spomeniku padlim partizanom in talcem na Kapelskem Vrh (spomenik je bil prestavljen na pobudo župana Romana Leljaka) so se 23. oktobra zbrali predstavniki veteranskih društev in še edini živeči borec iz Radencev. Prisrčen program so izvedle učenke Osnovne šole Kapela pod vodstvom mag. Bernarde Roudi in učiteljice Karine Miklaužič.

Spregovoril je predsednik Krajevne organizacije Zveze borcev NOB Radenci Darjan Mencigar. Ob praporih ZZB NOB, Zveze slovenskih častnikov, Zveze veteranov vojne za Slovenijo, veteranov organizacije Sever in Društva avtomehaničnikov Gornja Radgona so vsi prižgali sveče in k spomeniku je edini še živeči borec položil venec.

Udeleženci prireditve na Kapelskem Vrh (spomenik je bil prestavljen na pobudo župana Romana Leljaka) so se udeležili še spominske slovesnosti v Radenskem gaju, kjer so v začetku aprila 1945 esesovci ustrelili tri talce, ki se niso udeležili kopanja jarkov. Tam so z enominutnim molkom počastili tudi spomin na umrlega predsednika KO ZZB NOB Radenci.

Tretja spominska slovesnost pa je bila pri spomeniku v Parku osamosvojitvene vojne za Slovenijo v Radencih. Tam so program izvedle učenke Osnovne šole Kajetana Koviča Radenci pod vodstvom učiteljice Zdenke Šiplič in Karine Miklaužič. Spregovoril je predsednik Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Radenci Nikolaj Brus. Tudi tu sta ob praporih veteranskih organizacij prižgala sveče sestra pokojnega Alojza Gaubeta in predsednik KO ZZB NOB Radenci Darjan Mencigar.

Lipe Juhart, foto: Rade Bakračević

Rožna dolina:

Ob dnevu spomina na mrtve je venec k spomeniku padlim in umrlim med drugo svetovno vojno ob cesti Ajševica–Nova Gorica položila tudi delegacija KO ZB Rožna Dolina.

Na območju krajevne skupnosti Rožna Dolina se je narodnoosvobodilno gibanje začelo razvijati že leta 1941. Prvi aktivisti so se na Ajševici, v Stari Gori in gornjem delu Rožne Doline pojavili najprej posamezno, pozneje v trojkah. Konec maja ali v začetku junija leta 1942 je bil ustanovljen prvi odbor OF na Ajševici.

V enotah NOB je bilo vključenih 78 borcev, v organizirano delo pa 58 aktivistov. V narodnoosvobodilnem boju je sodelovalo 44 vaščanov, v zaporih in internaciji pa je bilo 34 krajanov. V vojni je padlo 18 borcev, v taboriščih in zaporih pa je umrlo devet zapornikov. Okupator je vasi večkrat oropal, požgal in uničil 31 domačij.

Krajevna skupnost Rožna Dolina in DPO so v maju 1984 ob pomoči drugih organizacij uresničile željo krajanov in postavile spomenik borecem NOV ter umrlim v zaporih in internacijah. Spomenik je delo akademskega kiparja Negovana Nemca iz Bilj. S.B.

Cerknica:

Združenje borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Cerknica deluje na območju treh občin: Cerknice, Loške doline in Blok. Člani združenja so se tudi letos poklonili spomenu na padle junake, ki so svoje življenje darovali za osvoboditev Slovenije izpod fašističnega jarma. Na območju združenja so uredili spominska obeležja, ki so letos v veliki meri tudi obnovljena, ter k njim položili cvetje. Ob dnevu spomina na mrtve so 1. novembra ob vidnejših spomenikih opravili več komemoracij na Rakeku, v Cerknici, na Blokah in v Loški dolini. Na komemoracijah so sodelovali Pevski zbor KD Rak Rakek, Moški pevski zbor Tabor, Ženski pevski zbor DU Loška dolina, učenci osnovnih šol Rakek, Cerknica in Stari trg, Godba Cerknica, Kvar- tet godbe Kovinoplastike Lož in predstavniki Združenja borcev za vrednote NOB Cerknica.

Damijana Škrli, foto: Janez Sterle

Postojna:

22. oktobra so se v Združenju borcev Postojna s komemoracijami po krajevnih organizacijah spomnili pokojnih borcev in žrtev narodnoosvobodilnega boja. Občina Postojna, krajevna skupnost Postojna in ZB NOB Postojna so skupaj izvedli glavno komemoracijo pred spomenikom padlim borecem. Na njej sta spregovorila župan občine Postojna Igor Marentič in predsednik ZB NOB Postojna Jerko Čehovin. Nastopili so tudi učenci obeh osnovnih šol in vokalna skupina Brkinci.

Krajše komemoracije so bile tudi ob spomeniku padlih talcev na Javorniški cesti in vojaškem pokopališču. Na komemoraciji ob spomeniku padlim talcem so sodelovali učenci Osnovne šole Antona Globočnika, spregovorila je predsednica KO ZB NOB Postojna Katja Vuga. Pri spomeniku, posvečenem padlim borecem 29. hercegovski udarne brigade na vojaškem pokopališču, so v komemoraciji sodelovali učenci Osnovne šole Miroslava Vilharja, nekaj besed pa je spregovoril predsednik KS Postojna Goran Blaško. Cvetje so položili tudi pri spomeniku na Mačkovcu pri Postojni, posvečenem prenosu ranjenec z Gorenjskega in Primorskega na Notranjsko in ob letos dokončno obnovljenem spomeniku, posvečenem 29. hercegovski udarni brigadi na Ravbarkomandi.

Komemoracijo je na isti dan ob spomeniku padlim in žrtvam NOB skupaj s podružnično Osnovno šolo Miroslava Vilharja pripravila tudi KO ZB NOB Hruševje. 29. oktobra pa so potekale komemoracije pod okriljem KO ZB NOB Prestranek pri spomeniku vsem padlim in žrtvam NOB v Orehu in ob spomeniku vsem padlim v narodnoosvobodilnem boju na mestnem pokopališču v Postojni v organizaciji KO ZB NOB Postojna.

Ob dnevu spomina na mrtve je prav, da se spomnimo vseh, ki so življenje žrtvovali za naše boljše življenje, za to, da imamo svojo državo. Bili so mladeniči in mladenke, ki jim je bilo mar za svojo zemljo, svoj jezik in domovino. Bili so mladeniči in mladenke, polni življenja in upanja, a jim je bilo prav to z vojno odvzeto. Zato bi bilo prav, da tudi dandanes spoštujemo njihovo žrtvovanje in vrednote (tovarištvo, humanost, solidarnost, suverenost), za katere so se borili.

Katja Vuga

Gonjače:

V Gonjačah ob spomeniku žrtvam narodnoosvobodilnega boja iz Brd in Benečije vsako leto poteka osrednja spominska slovesnost ob dnevu spomina na mrtve, ki jo pripravijo občina Brda, Območno združenje

borcev za vrednote NOB Nova Gorica, krajevne organizacije borcev za vrednote NOB Dobrovo, Kojsko in Medana ter Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Brda. Ob spremljavi Pihalnega orkestra Brda so na prizorišče k spomeniku prišli praporščaki, nato pa še častna straža Slovenske vojske. Govornik je bil podpredsednik OZB NOB Nova Gorica, tovariš Miloš Ložič.

V nagovoru je dejal, da se z globokim spoštovanjem in hvaležnostjo spominjamo vseh, ki so svoje življenje dali za svobodo in nam utrlj pot v srečnejše življenje. Na tem območju so zrastle tudi garibaldinske bojne enote, ki so se pridružile slovenskim partizanom.

Spomnil je še, da je na Primorskem po kapitulaciji nacifašizma leta 1945 sledila še dveletna vojaška okupacija pretežno britanskih in ameriških enot, med njimi pa je bil tudi odred jugoslovanske armade z dva tisoč vojak, med katerimi je bilo okoli 400 nekdanjih borcev Briško-beneškega odreda.

»Zato naj bo naš poklon namenjen vsem padlim rodoljubom, pripadnikom TIGR-a in drugih predvojnih protifašističnih organizacij, padlim in danes že pokojnim borecem NOB, padlim v vojni za osamosvojitve Slovenije, vsem pokojnim, ki so prispevali svoj delež k razcvetu Brd, tega čudovitega dela naše domovine Slovenije,« je končal govornik.

Ob spremljavi žalostinke in častnem pozdravu Slovenske vojske in praporščakov sta delegaciji občine Brda in OZB NOB Nova Gorica položili venec k spomeniku. V kulturnem programu so sodelovali: Pihalni orkester Brda pod taktirko Martina Skubina, Nonet Brda pod vodstvom Edvina Mavriča in otroci Osnovne šole Alojza Gradnika - Podružnične šole Kojsko pod mentorstvom Helene Vendramin.

Predstavniki ZB za vrednote NOB Medana in Dobrovo so položili venec tudi k spomeniku v furlanski vasi Capriva del Fiuli (Koprivno). Na spominski plošči sta vklesani tudi imeni dveh slovenskih partizanov, padla sta v bojih z Nemci in četniki, ki so se ob koncu vojne po tej poti umikali poti zahodu. Predstavniki KO ZB Kojsko so položili venec tudi k spomeniku padlim v Števerjanu.

Milena Beguš, foto: Andrej Colja

Zalog:

Tudi letos tako kot že vrsto let pred tem smo v KO ZB Zalog - Sp. Kašelj - Podgrad 1. novembra pripravili krajšo spominsko slovesnost pred spomenikom akademskega kiparja Stanka Kolenca, ki so ga odkrili leta 1971. Slovesnosti se je udeležilo več kot 50 ljudi. V krajšem kulturnem programu so sodelovali Papirniški pihalni orkester Vevče, Vokalna skupina Sotočje, recitatorji Metka Jančes Osojnik in Nada Starašinič ter harmonikar Bojan Metelko. Nagovoril pa nas je najmlajši član naše krajevne organizacije ZB, Ciril Horjak (letnik 1975).

»Na podstavku spomenika v Zalogu pri Ljubljani so vklesana 103 imena. To je nepredstavljivo mnogo mrtvih za malo industrijsko in kmečko predmestje danes, kaj šele pred osemdesetimi leti! Sprašujem se, ali bi mi danes še lahko razumeli te 103 ljudi. Kakšni bi se nam zdeli ti, ki so dali življenje za svobodo, za boljši jutri, če bi se pojavili danes pred nami? Kaj bi ti moške in žene pomenili za nas? Morda so to napačna vprašanja in se je bolj pravilno spraševati nasprotno: kaj bi mi in naš čas pomenili v njihovih očeh?« se je vprašal Horjak. In dodal: »V zamejski Primorski, ki je fašistično nasilje spoznala mnogo pred Zalogom, ne manjka spomenikov, kakršen je naš. Tudi tam so vklesana imena padlih borcev proti fašizmu, talcev in umorjenih v taboriščih. Eno ime manjka. To je ime Borisa Pahorja. Pisatelja, ki je preživel. Njega nam ni treba klicati iz groba. Stoosemletnik lahko s svojimi leti (s po enim za vsako ime s spomenika in še pet mu jih ostane) v njihovem imenu pove, da je 'v resnici poleg ljubezni, ki je nedvomno prva, plemeniti upor proti krivični stvarnosti največ, kar lahko prispevamo za rešitev človeškega dostojanstva'.

Misel iz njegove knjige Nekropola, »rešitev človeškega dostojanstva«, ta misel je drugo ime za svobodo. Za to gre danes. Temu univerzalnemu cilju se moramo zavezati. Zato se moramo upreti. Sicer so žrtve s spomenika, katerih imena so izpisana tu, na simbolni zaloški nekropoli, padle zaman.«

Drago Ternovšek

Pomurje:

Borčevska organizacija Pomurja je tudi letos položila vence in simbolično prižgala svečke ob vseh pomnikih padlih med narodnoosvobodilnim bojem in tudi na grobnico čuvajev naših meja, ki so bili že v svobodi žrtve Matjaževe vojske in križarjev. Na grob namestnika komandirja Prekmurske čete Mirka Škrjanca, ki je pokopan v Porabju na pokopališču v Monoštru (padel 21. aprila 1945), pa je venec položila KO ZB Rogaševci pod vodstvom Milana Gabra.

Udeleženci slovesnosti pri spomeniku Jožetu Kramarju Jušu, ki so ga izdelali učenci III. osnovne šole Murska Sobota pri pouku likovne vzgoje.

Evgen Emri, foto: Lado Klar

Kamnik, Prevoje:

Predstavniki veteranskih združenj občine Kamnik smo se 29. oktobra zbrali na kamniških Žalah ob osrednjem spomeniku prvih kamniških žrtev narodnoosvobodilnega boja. Tu sta pokopani prvi žrtvi na Kamniškem, Dominik Mlakar in Anton Miklavčič, ki sta bila v noči s 27. na 28. julij 1941 ubita iz zasede pri perovski brvi čez Kamniško Bistrico. O tem se moramo spomniti tudi Toma Brejca - Pavleta, člana pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko in organizatorja vstaje na Kamniškem 27. julija 1941.

Kamniško območje je bilo vsa leta od 1941 do 1945 med pomembnejšimi žarišči narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. S kamniškega območja je veliko občanov odšlo v partizane. V času okupatorske vojne je naša

Spominska slovesnost v Kamniku

občina utrpela številne žrtve: 1.827 padlih borcev, aktivistov, ustreljene in obešene talce, številne zapornike v domačih zaporih in taboriščih smrti v Nemčiji. Na vse to nas spominjajo 104 spominska obeležja in grobišča iz

DAN SPOMINA NA MRTVE

časa narodnoosvobodilnega boja. Z učenci osnovnih šol smo pripravili spominske slovesnosti pri spominskih obeležjih narodnoosvobodilnega boja. Nikoli ne smemo pozabiti na ljudi, ki so darovali življenje za našo svobodo. Truditi se moramo, da bodo tudi mladi večkrat slišali pravo resnico o narodnoosvobodilnem boju in ne bodo poslušali potvarjanja zgodovine, kar se še vedno prevečkrat dogaja.

Slavnostni govornik na komemoraciji je bil kamniški župan mag. Matěj Slapar. Dogodek je povezoval Goran Peršin ob prisotnosti zastavonoš, Mestne godbe Kamnik in Prvega slovenskega društva Lira Kamnik. Venec k spomeniku sta položila župan Slapar in predsednik ZB NOB Kamnik Dušan Božičnik. Spominska slovesnost na Prevojah v Tuhinju je bila 1. novembra.

Dušan Božičnik

Mali Slatnik:

S krajšo komemoracijo smo 30. oktobra zaznamovali dokončanje obnove spomenika narodnoosvobodilnega boja na Malem Slatniku in se ob dnevu spomina na mrtve poklonili padlim borcem in talcem, ki so med drugo svetovno vojno žrtvovali svoje življenje za svobodo.

Spomenik stoji ob državni cesti Novo mesto–Šentjernej, ob odcepu za Veliki Slatnik, in je bil postavljen leta 1949. Na njem so zapisana imena 20 padlih partizanov in 19 ubitih talcev, domačinov, ki so v boju proti fašističnemu in nacističnemu okupatorju ter domačim izdajalcem žrtvovali svoje življenje za svobodo naše domovine.

Zob časa je spominsko obeležje že pošteno načel, zato smo v Združenju borcev za vrednote NOB Novo mesto z lastnimi sredstvi in pomočjo donacij podjetij ter posameznikov spomenik obnovili in uredili. Zamenjane so bile dotrajane kamnite plošče, spomenik je bil temeljito očiščen, obnovljene so bile črke, odstranjene so bile že prerasle in neprimerne ciprese okoli spomenika, posajeno je bilo nizko grmičevje in urejena okolica.

V krajšem kulturnem programu, ki ga je vodila podpredsednica Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto Jožica Jožef Beg, so sodelovali praporščaki, člani spominske 1. novomeške partizanske čete, recitatorica Terezija Potočar Korošec in harmonikar Peter Moravec. Navzoče je pozdravil predsednik Krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Mali Slatnik Ivan Hren, slavnostni trak pa je prerezal predsednik sveta krajevnega skupnosti Mali Slatnik Marko Mikec. Predsednik ZB za vrednote NOB Novo mesto je v svojem govoru poudaril, da sta ohranjanje in vzdrževanje spominskih obeležij narodnoosvobodilnega boja (v mestni občini Novo mesto je takšnih obeležij 106) v današnjem času še posebej pomembna, da se ohrani spomin na dogodke pred 80 leti, saj je še živčih prič tistega časa čedalje manj, poskušaj potvarjanja in spreminjanja zgodovinskih dejstev pa so čedalje močnejši. Cvetje k spomeniku sta položila predsednik KO ZB za vrednote NOB Mali Slatnik Ivan Hren in predsednik ZB za vrednote NOB Novo mesto Dušan Černe. Po končani slovesnosti je bilo organizirano krajše tovariško druženje s pogostitvijo prisotnih članov KO ZB in krajanov KS Mali Slatnik.

Dušan Černe, foto: Darko Pucelj

Moravče:

Združenje borcev za vrednote NOB Moravče je 31. oktobra priredilo komemoracijo v počastitev spomina na padle v narodnoosvobodilnem boju in žrtve okupatorjevega nasilja v parku pred spomeniki, posvečenimi temu obdobju.

V kulturnem programu so nastopili Pihalna godba in Peški oktet, Natalija Brodar, ki je recitala pesmi Jesenska pesem, Žrtvam in Smrt v Brdih, Dominik Krt pa je recitacije spremljal na harmoniki. V imenu moravškega združenja je zbrane pozdravil podpredsednik Darko Grošel. Gotovo bo vsem prisotnim ostal v lepem spominu poglobljen nagovor sekretarja ZZB NOB Slovenije Aljaža Verhovnika. Združenje se mu za to iskreno zahvaljuje. Venec k spomeniku z vklesanimi 185 imeni so ob spremljavi pihalne godbe položili Aljaž Verhovnik, Darko Grošel in svetnica Brigita Barlič.

Vojka Rebolj, foto: Lebar Roman

Poljčane:

Člani Občinskega odbora Zveze borcev za vrednote NOB Poljčane so tudi letos položili cvetje, prižgali svečke in se padlim v spomin poklonili s kratkim kulturnim programom pred spomenikom padlim v Poljčanah.

Uvodno misel je podala Jelena Verdnik: »Čas z veliko hitrostjo odmika nekdanje dogodke. Bilo je v prejšnjem stoletju, v prejšnjem tisočletju. A spomina na vrednote, plemenitost in pogum ni mogoče izbrisati – ostaja med nami, globoko v nas. Bil je čas vojne, bil je čas preizkusa ne samo domoljubja, ampak tudi človečnosti. Od dobrih je ta kruti čas dobil najboljše,

od slabih najslabše. Zgodovino piše zmaga dobrega nad zlom, zmagovalci pa so tisti, ki so ponosno stali na braniku domovine in se zanj žrtvovali. Mnogim, premnogim ni bilo dano dočakati težko pričakovane in izbrjane lepše prihodnosti, dali so svoje življenje in z njimi tlakovali pot v svobodo. Tudi naši sokrajanj, katerih imena so napisana na spomeniku, so padli za plemenite cilje.«

V programu so nastopili učenci 4.a razreda Osnovne šole Kajetana Koviča Poljčane: Neli Špes, Laura Kidrič in Ota Košič. Recitacijo o bočkih partizanov je predstavila Štefka Obrovnik. Po položitvi cvetja je sklepno besedo imel predsednik OO ZB za vrednote NOB Poljčane Karel Mali, ki je v svojem govoru obsodil preimenovanje ulic: »V Poljčanah teče intenzivna akcija za preimenovanje ulic. To je darilo Poljčančanom ob 30. obletnici samostojne Slovenije. Znova bi spomnil pobudnike in podpornike preimenovanja ulic, da so bili pripadniki teh partizanskih enot tudi poljčanski borci, ki so se borili pa tudi padli v boju proti okupatorju in domačim izdajalcem, ki jih žal nekateri častijo kot domoljube in prave patriote. Sramota!

Na tem mestu pa moram čestitati v imenu občinske organizacije borcev in svojem imenu stanovalcem Ulice prekomorskih brigad, ki so se z več kot 80 odstotki podpisanih izjav izrekli proti preimenovanju ulice. To domoljubno dejanje naj bo zgled tudi drugim stanovalcem ulic, kjer potekajo preimenovanja.«

Delegacija ZB NOB Poljčane je skupaj z Veterani vojne za Slovenijo Slovenska Bistrica in OZSČ Slovenska Bistrica položila cvetje in prižgala sveče pri spomeniku na Boču, pri spomeniku na Dednem Vrhu nad Makolami ter na pokopališču v Makolah. 30. oktobra pa je 15-članska delegacija s praporščakom sodelovala na spominski slovesnosti v Gradcu v Avstriji, ki jo je letos organiziral Zavod za kulturo Slovenska Bistrica.

Karl Mali, foto: Jelka Kropec

Komemoracija v Gradcu v Avstriji

Na osrednjem pokopališču v Gradcu je bila 30. oktobra osrednja slovesnost ob dnevu spomina na mrtve. Zbranim je spregovoril Marjan Šiftar, predsednik komisije za mednarodne odnose pri ZZB NOB Slovenije.

80 let mineva od začetka svetovne vojne apokaliptičnih razsežnosti, 80 let od začetkov upora slovenskega naroda in nastajanja zmagovite mednarodne protifašistične in protinacistične koalicije v tej vojni. In 60 let mineva, kar smo se prvič zbrali na graškem pokopališču ob odkritju spomenika, ki je tudi simbolni most miru in sodelovanja med svobodoljubnimi, demokratičnimi in protifašističnimi ljudmi, narodi in državami, med prijateljskimi sosedama.

Slovesnemu odkritju spomenika, ki ga je s pretanjenim pietetnim občutkom in daljnovidnim simbolnim sporočilom zasnoval arhitekt Boris Kobe in ga je postavila ekipa Granitne industrije Oplotnica, je prisostvovalo 5000 udeležencev in delegacije enajstih držav, iz katerih žrtve nacističnega nasilja so pokopane tukaj. Med 2516 imeni, zapisanimi na obelisku, je 1213 imen Slovencev in Slovencev. Tu je poslednji dom borcev Pohorskega bataljona, narodnih herojev in herojinj, stotine talk in talcev, slovenskih hčera in sinov.

Stara modrost iz Prekmurja pravi: »Dugo žive, šteri za domovino merje.« Može in žene, ki so se borili na Pohorju, v Mariboru in drugih krajih, bili žrtve krutega maščevanja nacističnega maščevanja v Mariboru, Celju in drugih krajih, so se borili za svobodo, domovino, varno prihodnost. Življenje so izgubili zato, ker so verjeli v svobodo, ker se niso pustili ustrahovati, ker si kljub smrtnemu sovražniku niso pustili vzeti vere v lepšo in svobodno prihodnost. S svojimi dejanji, pogumom, kljubovanjem in pokončno svobodoljubno držo, izpričevano tudi v številnih zadnjih pismih svojim dragim domačim, še danes živijo v izročilu, ki so nam ga zapustili. Zato se jih vsako leto spominimo s hvaležnostjo in spoštovanjem.

Kaj nam sporoča to izročilo za današnji dan? Da boj za svobodo ni nikoli končan, da svoboda ni nikdar priborjena in zavarovana enkrat za vselej. Njihovo izročilo nam pravi, da je prizadevanje za svobodo človeka in naroda dolžnost vsake generacije. Boj za svobodo ne pozna nacionalnih omejitev. To potrjujejo tudi imena na tem obelisku.

Kulturni program je pripravil Zavod za kulturo Slovenska Bistrica. Moderatorica prireditve je bila Jana Jeglič, na harmoniko pa je igral Nino Jamnik.

S. B.

Priključimo zgodovino v spomin

S pesmijo pevske skupine Accent pod vodstvom Anice Lesjak - Rehsmann v nedeljo, 31. oktobra 2021, pri obnovljenem partizanskem spomeniku v Malošah je Zveza koroških partizanov (ZKP) 31. oktobra pripravila spomin-

ske slovesnost ob dnevu spomina na mrtve. Tajnik ZKP Andrej Mohar se je zahvalil vsem za skupni poklon žrtvam nacizma, partizanom, umorjenim v taboriščih, pregnancem, skratka vsem, ki se niso hoteli podrediti kljukastemu križu.

Slavnostna govornica je bila Erika Wrolich, nekdanja slovenska občinska odbornica v občini Bekštanj. Dejala je, da so po izginjanju prič časa spomeniki izraz duha časa, da nam priključijo v spomin našo zgodovino in nas soočajo s preteklostjo. »Namen spomenikov sta izobraževanje in zgodovinska vzgoja naše mladine, spomeniki so ustvarjeni za to, da človeška dejanja ostanejo v zavesti poznejših generacij, rodov.«

Erika Wrolich je predlagala, da zato, ker so bili Slovenci in niso hoteli biti sužnji nacistov in ker so hoteli ohraniti tukaj že nad tisoč let živo materinščino, slovenščino, »poiščemo in priključimo v zavest partizanske bunkerje, skrivališča, kurirske postaje in zaklonišča«. Svoj govor je končala z mislijo, da le »če živimo slovenščino in če se pokončno držimo demokratičnih načel, le tedaj je imel ves upor v naših grapah tudi svoj smisel«.

Poslanec državnega sveta Republike Slovenije Bogomir Vnučec je poudaril, da je partizanski boj pripomogel k osvoboditvi Slovenije, Avstrije in Evrope. Predsednik ZKP Milan Wutte pa je dejal, da je obnovljeni partizanski spomenik v Malošah nekaj posebnega, saj tu počivata dva od treh v partizanih padlih sinov Rojakove hiše v Pogrihah. To sta brata Feliks in Tonček Hobel, tretji, Franc, pa je pokopan v Šentvidu v Podjunju.

Za kulturni okvir je poleg pevske skupine Akcent poskrbel tudi Rok Selan, ki je pri obnovljenem spomeniku recital pesmi Valentina Polanška in Karla Destovnika - Kajuha.

Milan Wutte pa je nato opomnil: »Čeprav je prešlo že 78 let in več od teh hudih dogodkov, je prav, da žrtev nacističnega nasilja in upora proti njemu ne pozabimo. V teh hudih časih in okoliščinah je slovenski narod z izjemnim pogumom, uporniško trmo in vztrajnostjo pokazal, da se zna boriti za svoje preživetje. Pozorni moramo biti na vse pojave nacifašizma, rasizma, verske in etične nestrpnosti, ki v Evropi spet dvigujejo glavo. Zavzemati se moramo za svoje pravice.«

Položili venec v taborišču Visco

Predstavniki slovenskega konzulata iz Trsta, podžupan mestne občine Nova Gorica Sašo Kogovšek in predstavnik novogoriške borčevske organizacije so 1. novembra položili venec v nekdanjem koncentracijskem taborišču Visco, prav tako pa se udeležili spominskih slovesnosti na goriškem pokopališču.

S. B.

Venec k spomeniku v Gorici

Ob dnevu spomina na mrtve so venec ZZB NOB Slovenije - Koordinacijskega odbora žrtv vojne nasilja, k spomeniku taboriščnikom v Gorici (Italija) položili Boris Nemec, član mednarodnega taboriščnega komiteja Buchenwald-Dora, Miranda Pavšič, hči taboriščnice iz Ravensbrücka, Bojane Pavšič in Majda Nemec iz šempetrske borčevske organizacije.

Foto: S. B.

Koledar Tito

V redakcijo smo prejeli številne klice o možnostih nakupa koledarja za leto 2022 s slikami nekdanjega predsednika SFRJ, maršala Josipa Broza - Tita. Sporočamo vam, da tisti, ki želite takšen koledar, lahko pokličite na telefonsko številko 041 681 086 (Mirko) in se dogovorite o nakupu.

S. B.

V SPOMIN *Janez Alič*

Prvi predsednik TO Buchenwald-Dora

Na današnji dan pred 100 leti se je v Sostrem pri Ljubljani rodil Janez Alič, aktivist OF, interniranec v Reniciju, na otoku Ustica in v drugih italijanskih taboriščih ter v nemškem koncentracijskem taborišču Buchenwald, kjer je 11. aprila 1945 tudi dočakal osvoboditev.

»Dolga leta je bil naš zvesti dopisnik, celo nekakšna neuradna vez med različnimi ljudmi, ki so bili v času druge svetovne vojne po raznih koncentracijskih taboriščih Nemčije in Italije. In medtem ko so nekateri želeli pripove-

Janez Alič

dovati le svoje osebne tragične taboriščne pripovedi in spomine, je Janez Alič vedno skušal pridobiti nekdanje sotrpine, da bi vse to skupaj zapisali za časopise, arhive, knjige, da bi ostala sled njihovega skupnega trpljenja dostopna pogledu novih generacij. Dobro se je zavedal, da edino poznavanje in razumevanje premagata nove nevarnosti genocida. Tudi ko so se pripravljali na izdajo zbornika o Buchenwaldu, je bil v uredniškem odboru nadvse marljiv in takšen je bil pri vseh

nalogah, ki se jih je lotil,« je med drugim zapisala v Svobodni misli leta 2001 ob njegovi smrti Bojana Žokalj - Jesih, takratna novinarka in urednica.

Janez Alič je bil prvi predsednik taboriščnega odbora Buchenwald-Dora. Odbor je vodil vse do svoje smrti. Deloval je v Rdečem križu, civilni zaščiti in borčevski organizaciji, še posebej v komisiji za žrtve vojnega nasilja. Za svoje delo je prejel vrsto priznanj in odlikovanj. Posmrtno je dobil tudi zlato plaketo ZZB NOB Slovenije.

SPOMINI *Marija Debeljak iz Lipnice*

»Nadučitelj Stane Žagar je razumel otroke«

Naša zadnja partizanka je Marija Debeljak, rojena Koselj, Mežnarjeva s Srednje Dobrave, poročena z Zdravkom Debeljakom (po domače Rokovim iz Lipnice), rojena 26. oktobra 1929 v Ljubnem na Gorenjskem, od koder se je družina pri njenih sedmih letih preselila na Srednjo Dobravo pri Kropi. Zdaj živi v Lipnici poleg hiše sina in snaha. Sokrajanom je znana predvsem kot spoštovana dolgoletna tajnica v tovarni Iskra v Lipnici.

»Ko se je začela vojna, sem bila mladoletna, a že ozaveščeno dekle. Še posebej so k temu pripomogle prijateljice Ivica Križnar, Francka Hajnrihar, Tilka Grobovšek, sestra Ivanka in posebej oče Jože Koselj, ki je že zgodaj sodeloval z osvobodilnim gibanjem. Živelimo v mežnarji na Srednji Dobravi, starša in štirje otroci: jaz, Ivanka, Helena in brat Jože. Tako kot v Ljubnem je bil oče tudi na Dobravi za mežnarja. Poleg je stala šola, kjer je poučeval in s svojo družino stanoval poznejši narodni heroj Stane Žagar.

Na Staneta Žagarja, njegovo ženo Pepco, Pepčino mamo in pet otrok me vežejo zelo lepi spomini. Kot sosedje smo se pogosto videvali in družili. Do nas učencev je bil nadučitelj Žagar sočuten, človeški. Ko je koga od učencev na primer bolela glava, mu je dovolil iti na sprehod, dokler ni minilo. Od Žagarjevih otrok sta preživela vojno samo Danica, poročena Bavcon, in Izток, ki se je vedno rad vračal na Dobravo. Stane mlajši si je 21. aprila 1942 vzel življenje sam v jami pri Okroglem, tik preden so v jamo vdrli Nemci. Izdal jih je Pavle Kern, prej njihov sodelavec in soborec, doma z Zgornje Dobrave, kjer je živel pri teti Vazarci.

Tilkina kalvarija

V začetku leta 1944 nas je Ivka Križnar, po domače Zotlarjeva, iz Lipnice zbrala nekaj mladih ter nas nagovorila, da smo postali kurirji. Kot obveščevalka sem največ sodelovala s Tilko Grobovšek iz Otoč, ona pa je vzpostavila nadaljnje zveze. Nekoč smo do nje privedle ranjenega kurirja, Tilka ga je prevzela in ga spravila čez Savo pri Posavcu, kjer naj bi prišel v zdravniško oskrbo. Toda takoj po prečkanju Save so ju zajeli domobranci iz brezjanske belogardistične postojanke. Tam so ga mučili, dokler niso iz njega izsilili priznanje, da mu je pri umiku pomagala Tilka Grobovšek. Odtlej se je za Tilko začela huda kalvarija: arest v

belogardistični postojanki na Brezjah, nečloveško mučenje, izživljanje nad mladim dekletom, tako da je nazadnje tudi ona izdala obveščevalke z Dobrave in Lipnice. Tilka je vojno sicer preživela, bila pa je celo preostalo življenje živčna razvalina. Pred nekaj leti se je od vojnih mor končno poslovila na svojem domu v Otočah.

Od tistega trenutka dalje smo vedele, da smo v nevarnosti tudi me. Ker smo bile pravzaprav še otroci (jeseni 1944. leta sem štela 15 let, Ivanka pa 16 let), naju oče ni pustil k partizanom, čeprav je bil tam že starejši brat Jože, ki bi lahko popazil na naju. Francka Hajnrihar je odšla v partizane kar takoj, naš oče pa tudi kmalu za njo. Toda tudi midve s sestro Ivanko sva morali takoj zapustiti dom. Dva meseca sva se skrivali pri znancih v neki hiši v Kropi. Kadar je prišla novica o nevarnosti, sva zbežali v gozd navkreber proti Jamniku. Ko je nevarnost minila (obveščali so nas sosedje in kurirji), sva se pritihovali

nestrpno čakali na poziv oziroma zvezo z Gorenjskim vojnim področjem – želeli sva v partizane, in sicer tja, kjer je bil že najin brat Jože. Za našo oskrbo v karavli so zgledno skrbeli domačini, še posebno kropski mesar.

V partizanih skupaj z očetom

Ko se je oče pridružil partizanom, je bil star že preko 50 let. Kot čevljar je delal v partizanski čevljarški delavnici v Farjem Potoku, sestra Ivanka, ki se je spoznala na ta posel, je pomagala v delavnici, jaz pa sem bila dodeljena za delo v kuhinji in strežbi, kjer sem ostala približno pol leta.

Bila sem, sicer neoborožena, udeležena v hudi bitki 24. marca 1945 na Poreznu, ki se je vnela med borci Gorenjskega vojnega področja, Škofjeloškim odredom, Kosovelovo brigado in še nekaterimi partizanskimi enotami, skupaj približno 1400 borcev) na eni strani in petimi dobro opremljenimi esesovskimi

25. marca 1945, ravno na cvetno nedeljo, esesovci pobili 106 ujetih borcev, po nekaterih pričevanjih pa še dosti več.

Krogle so švigale mimo glave, oblečena sem bila v krilo (dolgi hlače sploh nisem premogla), nahrbtnik sem si poveznila čez glavo, ko

Kot obveščevalka sem največ sodelovala s Tilko Grobovšek iz Otoč, ona pa je vzpostavila nadaljnje zveze. Nekoč smo do nje privedle ranjenega kurirja, Tilka ga je prevzela in ga spravila čez Savo pri Posavcu, kjer naj bi prišel v zdravniško oskrbo.

sem se skrila v strelski jarek. Nato sem tako kot drugi kot zmešana tekla navzdol in povprek po čistini, končno sem prispela do roba grmičastega gozda. Tam sem bila priča, kako je bil do smrti zadet narodni heroj Andrej Žvan - Boris iz Gorij, namestnik komandanta Albina Drolca - Krtine. Počiva na pokopališču v Zgornjih Gorjah.

Po vojni dokončala šolanje

Po vojni sem bila kot uslužbenka na Občini Kranj odgovorna za organizacijo pionirskih odredov po Gorenjskem, kar sem nekaj časa res z veseljem počela. Toda šole nisem imela končane. Nekega dne me pokliče k sebi predsednik krajske občine in me nagovori, naj šolanje vendarle nadaljujem. In tako sem v Kranju opravila tečaj za prvi in drugi razred gimnazije, nato pa sem se vpisala redno in uspela dokončati še tretji in četrti razred krajske gimnazije.

Pozneje sem se vključila še v administrativni tečaj, nato sem bila sedem let uslužbenka v plačilnem oddelku tovarne Inteks v Kranju. Nato sem v Iskri Lipnica vložila prošnjo za delovno mesto tajnice in bila sprejeta. Tu sem ostala 28 let, do upokojitve.

Še in še bi lahko pripovedovala, a bom vesela, da se vsaj nekaj mojih spominov ohrani za poznejše rodove. «

Mira Hladnik

PESEMI

Mlin

*Mlin ropoče svojo pesem,
čez rake voda se preliva
in megla zdaj na jesen
ves log in gaj prekriva.*

*Nekoč bo mlin potihnil,
voda rake bo splaknila,
v gozd se narod bo potuhnil,
se raja tja bo umaknila.*

*Hudega res mnogo čaka nas,
ko niti ptice več ne bodo pele,
šepet z dobrav prihajal bo v vas:
zdaj prišel naš je čas, naš je čas ...*

Valentin Kokalj
(po spominu zapisal
prof. Marijan Krišelj)

Neprijetni odmev

*Z dvojnimi razlogom
rjave so hlače,
srajce pa črne
te vladne palače.
Ne dobesedno;
je prisposoba,
ki označuje,
kaj zmore zloba.*

*Od tam pod zaščito
zmerjajo svet
z »levi fašisti«.
In lej ga, zaplet:
kar pošlje od sebe
vladna palača,
»Le vi fašisti!«
odmev se ji vrača.*

*»Kaj pa levinje?«,
njegova zaveka.
Vodja pa z jezo,
da: »Baba ne 'šteka'!«*

*Vladna palača
in kamuflaža:
črno, rjavo,
če se zgodi?!
Za preventivo,
da ni blamaža,
če bi ... v hlače,
če spodleti?!*

Jadran Ožbolt, oktober 2021

Pionirček

*Tonček je prišel,
torbico nosi,
za partizane
živeža prosi.*

*Soseda je dala
jajčeca tri,
mala Marjanca
za ščepec soli.*

*Mamica moja
pa žlico zabele,
da se za ponev
ne bodo prijele.*

Mirta, Pesmi naših borcev, junij 1945

IMELI SMO LJUDI

Sonja Vrščaj

Novembra, le nekaj tednov pred 96. rojstnim dnevom, se je za vedno poslovila Sonja Vrščaj, ena zadnjih še živečih internirank v koncentracijskem taborišču Auschwitz-Birkenau. Odšla je ena najbolj dejavnih pričevalk o dogajanju v tem taborišču smrti, o čemer je pripovedovala po številnih slovenskih šolah in mlade opozarjala na ljubezen do svoje zemlje, jezika in svobode.

Kljub visoki starosti je kar nekajkrat skupaj z avtobusi mladih potovala v Auschwitz in na tistem strašnem kraju pripovedovala o grozotah vojne in popolnega razčlovečenja ljudi. Pri tem je vedno znova poudarjala, da na grozote vojne ne smemo nikoli pozabiti, treba pa je odpustiti, da lahko živimo dalje. Enako pomembno se ji je zdelo opozarjati na vzroke, ki pripeljejo do vojne in trpljenja milijonov ljudi. Pripovedovala je o neverjetni medsebojni povezanosti slovenskih taboriščnic, njihovi medsebojni podpori in spodbujanju in kako ni sama nikoli podvomila, da bo vojne nekoč konec in se bo vrnila domov.

Mladim je polagala na srce, da nobena svoboda ni pridobljena enkrat za vselej, zelo jo je prizadela usoda današnjih beguncev, ki s svojih domov pred nasiljem bežijo v Evropo. Bila je organizatorica prvega srečanja primorskih taboriščnic leta 1988, ki je kmalu preraslo v vseslovensko srečanje taboriščnikov, ukradenih otrok in drugih žrtev druge svetovne vojne. To srečanje že vrsto let tradicionalno poteka septembra v Portorožu. Bila je dolgoletna predsednica taboriščnega odbora Auschwitz pri ZZB za vrednote NOB Slovenije in pobudnica postavitve slovenske plošče v tem taborišču. Za svoje delo je prejela najvišji priznanji slovenske borčevske organizacije, zlato plaketo in letos listino ZZB NOB Slovenije. Sonja Vrščaj se je rodila kot Sonja Zabric 9. decembra leta 1925 v družini Maistrovega borca v Šepuljah na Krasu, ki je tedaj spadal pod Italijo. Celotna družina je izkusila raznarodovalno politiko italijanske države, zato je bilo za njene člane samoumevno, da so se ob začetku druge svetovne vojne pridružili odporu, Sonja pa je po italijanski kapitulaciji leta 1943 prevzela vodenje tajništva okrožnega odbora OF. Leto dni pozneje so jo aretirali nemški okupatorji in jo najprej zaprli v zloglasni italijanski zapor Coroneo, nato pa odpeljali v Auschwitz, kjer je imela taboriščno številko 82396. Konec vojne je dočkala v taborišču Oranienburg v Nemčiji.

Jožica Hribar

Vladimir Krpan

Novembra smo se poslovili od Vladimirja Krpana, ki je s svojo pristnostjo, prisrčnostjo in zanesenjaštvom zaznamoval življenje na številnih področjih svojega delovanja. Bil je učitelj in profesor, ravnatelj, sabljač, smučar, tabornik, go-bar, športni delavec in funkcionar, rezervni častnik v postroju Slovenske teritorialne obrambe, borec med NOB ter dejaven član ZZB NOB Slovenije. Štirinajst let je bil predsednik Območnega združenja borcev za vrednote NOB Nova Gorica in nato od leta 2017 njegov častni predsednik. Leta 2013 je bil skupaj s patrom Bogdanom Knavsom izbran za osebnost Primorske.

Rodil se je 23. avgusta 1930 v Renčah, v zavedni delavski družini kot zadnji, osmi otrok. Po vojni leta 1945 je obiskoval nižjo gimnazijo v Gorici, ki jo je organizirala Zavezniška vojaška uprava v coni A julijske krajine. Po priključitvi Primorske k matični domovini leta 1947 je nadaljeval šolanje na gimnaziji v Šempetru pri Gorici. Takrat je že tudi sodeloval kot brigadir

pri gradnji Nove Gorice. Učitelj telesne vzgoje na goriški gimnaziji je postal po končanem šolanju na učiteljski v Ljubljani leta 1954. Štiri leta pozneje je postal pomočnik ravnatelja na novoustanovljeni osnovni šoli. Na slovesnem odprtju leta 1962 je bila ta šola poimenovana kot Osnovna šola Milojke Štrukelj. Vladimir je nadaljeval šolanje na Visoki šoli za telesno vzgojo v Ljubljani, kjer je po dveh letih postal profesor športne vzgoje. Leta 1972 je bil izbran za ravnatelja Dijaškega doma v Novi Gorici in na tem mestu je leta 1991 dočkal upokojitev.

Hkrati s svojim rednim delom je deloval zlasti v športu in sistemu obrambe in zaščite. Športnik po duši je bil dolgoletni atletski sodnik, član Atletske zveze Slovenije, sabljaški učitelj in ustanovitelj Sabljaškega kluba v Novi Gorici. Vrsto let se je kot smučar udeleževal partizanskih smučin v Cerknem, zadnjič kot veteran pri 87 letih. Bil je soustanovitelj taborniškega odreda Soških mejašev.

Po upokojitvi je Vladimir vodil krajevno organizacijo ZB Vetrišče, nato je kot podpredsednik pomagal predsedniku Dragu Požarju voditi območno združenje borcev za vrednote NOB Nova Gorica. Leta 2003 je bil izvoljen za predsednika tega združenja.

Vladimir Krpan je bil odlikovan z dvema odlikovanjema za zasluge med NOB, bil pa je tudi prejemnik vrste visokih priznanj ZZB NOB Slovenije.

Miloš Ložič

Mnogo si ustvaril, Ivan, zdaj vsak korak spomin je nate, prijazna misel in velika hvaležnost za vse.

Nada Grandič v imenu KO ZB Divača

Frane Pečelin

Mrzlega februarja leta 1937 se je v Mokronogu rodil Frane Pečelin. Osnovno šolo in tedaj še nižjo gimnazijo je končal v Mokronogu. Uka željan se je podal v Novo mesto na gimnazijo in jo končal z odliko. Za šolanje na univerzi v Ljubljani ni bilo denarja. Ponudba tedanjega državnega sekretariata za ljudsko obrambo je omogočala najkrajšo pot do uglednega poklica, vojaškega strojnega inženirja. Vojno tehniško akademijo v Zagrebu je končal leta 1959 z odliko kot drugi po rangi v letniku. Toda Frane je želel še več strokovnega znanja, pridobil ga je na Fakulteti za strojništvo Univerze v Ljubljani in postal je inženir strojništva.

Služboval je v Ljubljani, kjer je delal najprej v upravi, pozneje pa kot poveljnik – direktor, sprva Teritorialne tehniške delavnice II. stopnje, zatem Remontnega zavoda 9. armade v Parmovi ulici, kjer so pod njegovim vodstvom strokovno popravljali zahtevnejša orožja, drugo vojaško opremo in vojaška vozila. Kot podpolkovnik je opravljal naloge referenta tehnične službe na poveljstvu območja za Slovenijo. Čin polkovnika je pridobil kot načelnik Tehnične službe v takratnem Republiškem štabu TO. Upokojil se je takoj po razpadu tedanje države. Njegova zasluga je, da je TO zadržala brezhibno delujoče orožje, predvsem težje, ki je bilo tehnično zastarelo, vendar še uporabno, kar smo videli v spopadu z JLA poleti 1991. Frane se je upokojil, čeprav je bil pripravljen pomagati porajajoči se Slovenski vojski. Za predano in vestno delo v JLA je prejel številna odlikovanja in pohvale – red ljudske armade s srebrno zvezdo, red ljudske armade z zlato zvezdo, red za vojaške zasluge s srebrnimi meči, red za vojaške zasluge z zlatimi meči, red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem.

Po upokojitvi je Frane stopil v vrste borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja. Sprva je deloval v krajevni organizaciji v Kosezah in združenju v Šiški. Njegovo dejavnost in zavzetost za vrednote narodnoosvobodilnega boja so opazili tovariši v takratnem predsedstvu, predvsem tovariš Lado Ambrožič - Novljan, stanovski tovariš in generalpodpolkovnik. Vključil ga je v delo Društva piscev zgodovine NOB, kjer je bil Frane sprva tajnik, zatem pa predsednik. Zavzeto je sodeloval z dr. Tomom Korošcem pri pripravi druge dopolnjene izdaje slovenskega vojaškega besednjaka. Novljan ga je povabil v društvo Slovenska pot, kjer so se zbrali somišljeniki o prihodnosti samostojne Slovenije. Frane je bil tajnik društva in desna roka generala Novljana. Tri mandate je bil član predsedstva ZZB NOB Slovenije. Prejel je tudi zlato plaketo slovenske borčevske organizacije. Od njega smo se poslovili novembra letos.

Milan Gorjanc

Ivan Zadnik

V novembru smo se na pokopališču v Divači poslovili od najstarejšega borca, tovariša Ivana Zadnika. Rodil se je 15. februarja 1926 v Skadanščini v Čičariji. Srednje velika kmetija ni dajala dovolj kruha, zato je oče leta 1928 odšel v Ameriko po dodaten zaslužek. Tam je umrl leta 1935. Mati se je poročila drugič. Ivana je dala v Trst v uk mizarskega poklica. Pred razpadom Italije leta 1943 je prišel domov in kot 17-letni fant odšel v partizane, najprej v Istrski odred, nato pa v prvo hrvaško istrsko četo z naloge, da pomaga tamkajšnjim borcem. Potekali so nenehni boji v Gorskem Kotorju in Liki, Ivan je bil dvakrat ranjen. Bile so hude zime in lakota.

Dočkal je konec vojne in bil demobiliziran novembra 1946. Na železnici v Divači se je zaposlil leta 1947. Šolo za vlakovodje je končal leta 1949 in bil do upokojitve zvest železnici. Ivan Zadnik je bil zelo dejaven v mladinski organizaciji in Zvezi borcev Divača. Za svoje delo je prejel veliko pohval in priznanj, še posebno je bil ponosen na priznanje Zveze borcev Slovenije ob 70-letnici delovanja. V Krajevni organizaciji ZB Divača je bil dolgoletni član izvršilnega odbora. V Divači, kjer živijo od leta 1947, sta si z ženo zgradila dom in ustvarila družino.

ENERGIJA PLUS
KJER JE PRAVA ENERGIJA DOMA.

PRIDRUŽITE SE DRUŽINI MOJ PLUS

Postanite član lojalnostnega programa,
zbirajte točke in jih izkoristite za
številne ugodnosti.

Energija plus d.o.o., Vetrinska ulica 2, 2000 Maribor

moj PLUS

VEČ O TEM

080 21 15 | 02 22 00 115 | info@energijaplus.si | energijaplus.si

IMELI SMO LJUDI

Mirko Mirtiĉ

Iz borĉevskega postroja je odšel tovariġ Mirko Mirtiĉ, generalpodpolkovnik. S trinajstimi leti in pol se je julija 1943 pridruŹil Ŗlandrovi brigadi in ognjeni krst prestal v boju z belogardisti pri Ćrneĉi vasi. Ob ustanovitvi 12. brigade je stopil v njene vrste in postal osebni spremljevalec poveljnika Raca BoŹoviĉa. Z njim je nadaljeval tudi v poveljstvu 15. divizije in zatem v poveljstvu 7. korpusa za zvezo z glavnim Ŗtabom. Decembra 1944 so ga napotili peġ v Beograd in nato v Sovjetsko zvezo, kjer je konĉal Vojaġsko akademijo PZO.

V negotovem letu 1948 se je po 14 dneh prebil do Jugoslavije. Sprva je bil poveljnik baterije PZO Beograda. Po konĉani viġji vojni akademiji je postal naĉelnik PZO 37. divizije v Titovem UŹicu, delo je nadaljeval v upravi VL in PZO v generalŖtabu, zatem pa je bil v 3. diviziji PZO v Skopju, kjer je opravljal naloge naĉelnika operativnega oddelka, naĉelnika Ŗtaba in poveljnika divizije. Bogate izkuġnje in uspeġno povelejevanje s PZO juŹnega dela Jugoslavije je polnih osem let prenaġal na bodoĉe ĉastnike kot poveljnik Ŗolskega centra PZO v Zadru. Tam je pridobil tudi ĉin generalmajorja. Znova je priġel v Beograd kot predstojnik katedre Operatike pri najviġji vojaġski Ŗoli – Vojni Ŗoli, zatem je postal tudi poveljnik te Ŗole, poimenovane tudi generalska Ŗola.

V Slovenijo je priġel Ŗele 1985 kot naĉelnik Ŗtaba takratne 9. armade v Ljubljani. Med drugim je spodbujal skupno usposabljanje poveljstev in enot JLA in TO Slovenije, hkrati pa je sodeloval z lokalnimi deleŹniki pri gradnji objektov infrastrukture za potrebe prebivalstva in gospodarstva, kot so bile gradnje ceste od Liberge do Tisja pri Litiji, pa obmejnega vodovoda v seŹanski občini, telefonije na Cerkljanskem. Bil je tudi predsednik Konjeniġke zveze Slovenije. Upokojil se je leta 1990 na svojo zahtevo. Za svoje delo v JLA je bil odlikovan z najviġjimi odlikovanji.

Po upokojitvi je tvorno sodeloval v skupnosti borĉev 12. brigade in po njegovem prizadevanju 12. brigada Ŗe Źivi v Mirnski dolini. Na prapor 1. dolenjskega partizanskega bataljona je leta 2006 pripel spominski trak 12. brigade. Kot predstavnik slovenskih partizanov se je leta 1985 udeleŹil velike parade in proslave ob 50. obletnici zmage nad faŖizmom in nacizmom v Moskvi.

SoŹalje druŹini je izreklo veleposlaniŖstvo Ruske federacije v Ljubljani. Njegova Źelja je bila, da bi ga pokopali z vojaġskimi ĉastmi. Ministrstvo za obrambo na proŖnjo druŹine ni odgovorilo.

Mirko Hrovat

Franja TerŹan

V Ŗkofji Loki smo se v zaĉetku septembra poslovili od tovariġice Franje TerŹan. Rodila se je 24. novembra 1920 v Laġkem kot najstarejġa izmed petih hĉera. V Mariboru je

kot odliĉnjakinja konĉala meġĉansko Ŗolo in pozneje trgovsko akademijo.

Bila je aktivna telovadka pri Sokolu, med okupacijo pa pri Źelezniĉarskem druŖstvu, v katerem so se ljudje med drugim povezovali tudi v podporo OF. Na njeno delovanje je postal pozoren okupator in jo leta 1943 strpal v mariborski zapor. Po Ŗtirih mesecih zaprtja je sledil transport v koncentracijsko taboriŖe RavensbrĹck in pozneje Ŗe v Oranienburg. Grozljivost internacije v koncentracijskih taboriŖih je vsaj malo ublaŹil kolektiv trinajstih Slovenk, ki so si med sabo pomagale

le v vseh stiskah. Po bombardiranju koncentracijskega taboriŖa Oranienburg je Franjo reġila ena izmed njenih sotrpink. Pozneje je bila poslana Ŗe v taboriŖe Sachsenhausen, sledila pa sta teŹko priĉakovani dan osvoboditve in konec druge svetovne vojne.

Tri leta zatem, ko se je vrnila v Slovenijo, je spoznala svojega bodoĉega moŹa Zvoneta. Z njim sta si leta 1972 po selitvah v Ŗtevilne slovenske kraje dom ustvarila v Ŗkofji Loki. Postala sta nepogreŖljiva ĉlana ZdruŹenja borĉev za vrednote NOB. Njeno Źivljenje je bilo obogateno s hĉerko NataŖo in sinom Zvonetom ter vsemi vnuki in pravnukom. Na Franjo bomo vsi, ki smo jo imeli moŹnost spoznati, ohranili najlepŖi spomin.

MatjaŹ Hafner

DuŖan Kozem

Prenehalo je biti plemenito in dobro srce DuŖana Kozma, borca 4. prekomorske brigade, ki je izgubil boj s hitro in kruto boleznijo, kakrŖni ĉlovek ni kos.

Rodil se je 6. junija 1923 v kmeĉki druŹini v Prvaĉini, v kateri je bilo osem otrok. DruŹina je bila partizanska, zavedna in slovenska, druŹina dobrih pevĉev, saj so vsi ljubili slovensko narodno pesem. Pod takratno italijansko oblastjo je bil DuŖan v Ŗoli izbran za nastop mladih talentov v Italiji. Uĉitelj mu je ponujal veliko vsoto denarja in Ŗtudij petja, vendar je DuŖana srce je vleklo domov k oĉetu. DuŖan je Źe pri 17 letih izgubil oĉeta.

Zaĉela se je druga svetovna vojna. DuŖan je bil vpet v narodnoosvobodilni boj Źe leta 1942. DruŹina je mnogo prispevala tudi v hrani za partizane. 2. januarja 1943 so DuŖana ujeli karabinjerji in ga odpeljali na sluŹenje vojaġskega roka na Sardinijo v Italiji, kjer je hudo zbolel za malarijo. Tudi tam so se Slovenci organizirali in pod vodstvom Rada Simonittija ustanovili zametke partizanskega pevskega zbora. V Kozmovi druŹini sta v partizanih padla brata Angel, na Ćvnu, in Anton, ki je padel v Ćrnomlju na Dolenjskem.

Po vojni je bil DuŖan zaposlen v Primorju AjdovŖĉina, pozneje je bil med soustanovitelji Poligalanta Volĉja Draga in v njem je delal vse do upokojitve. Njegovo delo po vojni se je kazalo v razliĉnih funkcijah. Bil je ĉlan osrednjega odbora

prekomorĉev v Kopru, predsednik Domicilnega odbora 4. prekomorske brigade v AjdovŖĉini in podpredsednik 1. prekomorske brigade Nova Gorica. Bil je velik pobudnik postavljanja spominske ploŖĉe v Paljevem in Ŗkrbini na Krasu radiotelegrafistom, ki so priŖli iz kraljeve vojske v Egiptu. Sodeloval je pri postavljanju spomenika v Ćepovanu 12 borĉem prekomorĉem, ki so izgubili Źivljenje v letalskih nesreĉah. Predsedoval je KO ZB NOB na GradiŖĉu. V tem ĉasu je bil tam tudi postavljen spomenik Źrtvam NOB, idejna zasnova zanj je bila diplomatska naloga kiparja Negovana Nemca. Ves ĉas pa je bil DuŖan tudi ĉlan lovske druŹine Fajti hrib Renĉe. Bil je v svetu KS Prvaĉina, polnih 20 let je vodil KO ZB NOB Prvaĉina, bil je pobudnik pobratenja KO ZB NOB Prvaĉina z ANPI Doberdob in Dol Jamlje. S svojo pokonĉno drŹo je opogumljal mlado generacijo z veliko Źeljo, da bi mladi prenaġali vrednote narodnoosvobodilnega boja na prihodnje rodove. Za svoje delo je prejel vrsto priznanj in odlikovanj, tudi red zaslug za narod s srebrno zvezdo in zlato plaketo ZZB NOB Slovenije.

Darja Kozem

Po dolgi in hudi onemoglosti je dva dni po smrti moŹa DuŖana prenehalo biti plemenito, dobro in

Darja in DuŖan Kozem

vztrajno, toda opeġano srce Darje Kozem. Rodila se je 5. novembra 1926 na GradiŖĉu nad Prvaĉino v kmeĉki druŹini, v kateri so bili Ŗtirje otroci: dva brata in dve sestre. Bila je najmlajġa in doĉakala je najviġjo starost. Prvi brat je zelo zgodaj padel na ruski fronti. Ostala je s sestrom Savo in bratom Lodom. Njihova druŹina je bila prava partizanska od leta 1942. Darja je bila dejavna ĉlanica v odboru OF na GradiŖĉu. Aprila leta 1943 so mlada dekleta na GradiŖĉu ustanovila aktiv Zveze mladine Slovenije. Oktobra istega leta se je Darja vkljuĉila v rajonski odbor Zveze slovenske mladine na Vogrskem, ki je obsegal pet vasi. Pozneje je bil razpuŖĉen in ustanovljen je bil okrajni odbor, kamor je bilo vkljuĉenih 19 vasi. Pozneje je bila Darja z dekretom za dve leti

premeŖĉena v oblastni komite v Postojni.

Po vojni je delovala v vseh odborih aktivistov severne Primorske in bila dolgoletna predsednica tega odbora, vse dokler ji je zdravje to dopuŖĉalo. Vsako leto je v oktobru organizirala izlet v Dobrniĉ, kjer je bil leta 1942 1. kongres Slovenske protifaŖistiĉne Źenske zveze. Skupaj z moŹem DuŖanom je obiskovala Ŗtevilne borĉevske proslave in prireditve po Sloveniji. Tako kot moŹ DuŖan si je Darja Źelela, da bi pritegnili ĉim veĉ mlajŖih, da bi razumeli, za kaj so se partizani in aktivisti borili, in bi to bistvo prenaġali na naslednje rodove. Za svoje delo, trud in poŹrtvovalnost je prejela zlato plaketo ZZB NOB Slovenije.

Simon Ćerne

ENERGIJA PLUS
KJER JE PRAVA ENERGIJA DOMA.

SREĀNO 2022

Naj prazniĉna energija
zasije v vaŖem domu.

Z vami Źe 10 let.

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZZ NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si **do 15. januarja 2022.** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 73. številke časopisa Svobodna beseda

1. Sneža Brvar
- Vransko 146, 3305 Vransko
2. Miroslav Gregorič
- Vedrijan 53/A, 5211 Kojsko
3. Marjan Kastelic
- Blatnik pri Črnomlju 6b, 8340 Črnomelj

Rešitve križanke:
SAJA, SONG, TREKINGAR, KOMANDANT, STANE, HIAT, FIAT, RATKA, KUŠČAR, KURDI, EAK, ALPINA, ROŽNI VRT, STRŽEN, MANIAK, II, TRIM, CAO, AN, ROCK, RACA, RTAČ, SAIMAA, AMA, MOA, IT, ACI, CAR, AZIJE, RAKLA, IR, DOMRE, RIO, RIS, JIZERA, ZUNANJOST, ANILIN, AMAN, ANAA.

Geslo:
KOMANDANT STANE, FRANC ROZMAN

SVOBODNA

B E S E D A

je glasilo ZZZ za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj:

ZZZ za vrednote NOB Slovenije

Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor:

Aljaž Verhovnik (predsednik)

dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Metka Mencej, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha

Odgovorni urednik:

Janez Alič

telefon:

041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje:

Vid Brezočnik

Jezikovni pregled:

Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:

ZZZ za vrednote NOB Slovenija,

Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana

telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17

romana.jemec@zzb-nob.si

						SVOBODNA B E S E D A	JAPONSKI HUMORIST DŽIPENŠA (IZ ČRK: KIU)	LJUBLJAN- SKI ŽUPAN JANKOVIČ	GESLO	ZRAK (LATINSKO)	CMERAVKA	ŽELATINA IZ ALG	LOJZE ROZMAN	CEVAST PROSTOR POD ZEMLJO	NEČEDNA ZADEVA
SPOROČE- VALKA SOVRAŽ- NIKU															
OBLIKO- VALEC PLESA															
POPRAV- LJAVKA UR													NIKOLAJ ERDMAN ZAČASNA VOJAŠKA VLADA		
PLOČE- VINA							AVGUST ŽIGON			SLOVEN. BANČNIK (FRANCE) SKUPINA GLASBEN.					
SLOVENSKI PISATELJ (CIRIL, "BALADA O TROBENTI IN OBLAKU")												NAŠA IGRALKA FURLAN PISATELJ BUCHWALD			
JUžno- AMERIŠKA KAMELI PODOBNA ŽIVAL															
TRDITEV IZ TE- MELJNIH RESNIC, IZREK															
REKA SKOZI BERN V ŠVICI														NAUK O SPOZNA- NJU NEDOUM- LJIVEGA	RAZTR- GANA, PONOŠENA OBLEKA
FRANCE NOVAK															
SLOVEN. SLIKAR (SLAVKO) POSLOVIL. POZDRAV															
MRTVAŠKI ODER, PARE								TROPSKI VIHAR, HURIKAN							
OKRASNI ZIMZELENI GRM								PAPIRNATA VREČKA							
								CMOK, SVALJEK							
PREPIR, NESO- GLASJE											BANGLAD. VALUTA (IZ:ATKA) ANTON OCVIRK				
NERESNIČ- NA VEST, IZMIŠLJO- TINA								AFRIŠKO JEZERO MALAVI PREBIV. LOKRIDE				MOČVIRNI NIŽINSKI SVET, ČRETA	UPANJE DELEC Z ELEKTRIČ- NIM NABOJEM		
SKANDI- NAVSKO MOŠKO IME (IZ:EAK)							GRŠKI BOG VETROV URADNI RAZGLAS								
								KRVNI ORGANI FINSKI ARHITEKT (ALVAR)							
KUČMA (ZASTA- RELO)											SLOVEN. PISATELJ (ANDREJ)				NAŠ PODJETNIK PEČEČNIK
							AMERIŠKI IGRALEC (JACK) RIM (IZVIR.)				INJE				
NEKDANJI KONJE- NIŠKI NOMADI TURŠKO- TATARŠKE GA RODU, AVARI									TRILETJE DOBA, RAZDOBJE						
RIMSKA BOGINJA PLODNOSTI															
GONJENJE ŽIVALI, BUKANJE															
PRIPAD. DORCEV INDIJSKI SVETI MOŽ, RIŠI															
							ZASAVSKA GLASBENA SKUPINA OSKAR KOGOJ				VITO TAUFER LOVRO RAVBAR		ZORAN OGRIN ZOLTAN ILIN		
PARTIZAN S PUSKO- MITRA- LJEZOM															
PRIPAD- NICA SKITOV							OSCAR ARIAS		NAČIN VODENJA DRŽAVE						SVOBODNA B E S E D A

UTRINKI

Še pomnite

12. decembra 1941

je Cankarjev bataljon v Rovtu pri Selški dolini (na sliki) porazil vod nemškega policijskega bataljona. Padlo je 45 policistov, kar je bil največji poraz nemških sil na okupiranih območjih. Poročilo o napadu prejel vodja SS Heinrich Himmler, partizanska zmaga pa je povzročila val navdušenja pri Gorenjcih.

5. decembra 1941 se je začel sovjetski protinapad pred Moskvo. Nemško napredovanje se je ustavilo, vojna na vzhodu se je iz »bli-

skovite vojne» preobrnila v dolgotrajno vojno.

7. decembra 1941 so japonska letala napadla ameriško pomorsko bazo Pearl Harbour in ZDA so vstopile v drugo svetovno vojno.

2. decembra 1943 so nemška letala napadla osvobodeno pristanišče Bari v Italiji. Zadeta je bila tudi ameriška ladja s kemičnim orožjem (gorčičnim plinom), umrlo je več kot tisoč ljudi.

3. decembra 1944 so se v osvobodjeni Grčiji začeli »decembrski dogodki« oziroma spopadi med levičarskimi grškimi osvobodil-

nimi gibanji in kraljevimi grškimi silami, ki jih je podpirala Velika Britanija. Po zmagi kraljevih sil je sledil »beli teror«, ki je bil tudi eden od vzrokov za začetek državljanske vojne v Grčiji leta 1946.

16. decembra 1944 so nemške sile začele zadnji večji protinapad na zahodni fronti oziroma »ardensko ofenzivo«.

6. decembra 1942 se je v Bosanskem Petrovcu začela prva konferenca Antifašistične fronte žensk Jugoslavije.

15. decembra 1943 so nemške sile na Goreljku na Pokljuki obkolile 3. bataljon Prešernove bri-

gade. V hudem boju je padlo 79 partizanov.

3. decembra 1944 je bila ustanovljena 1. slovenska divizija narodne obrambe KNOJ-a. 18. decembra 1944 so enote 9. korpusa napadle nemško-domobransko postojanko v Gorenji vasi v Poljanski dolini. Po dveh dneh bojov obleganja so se partizani umaknili.